

M

616.346

M
16.

M
16.346

A
KORONÁZÁSI ESKÜ FEJLŐDÉSE
1526-IG

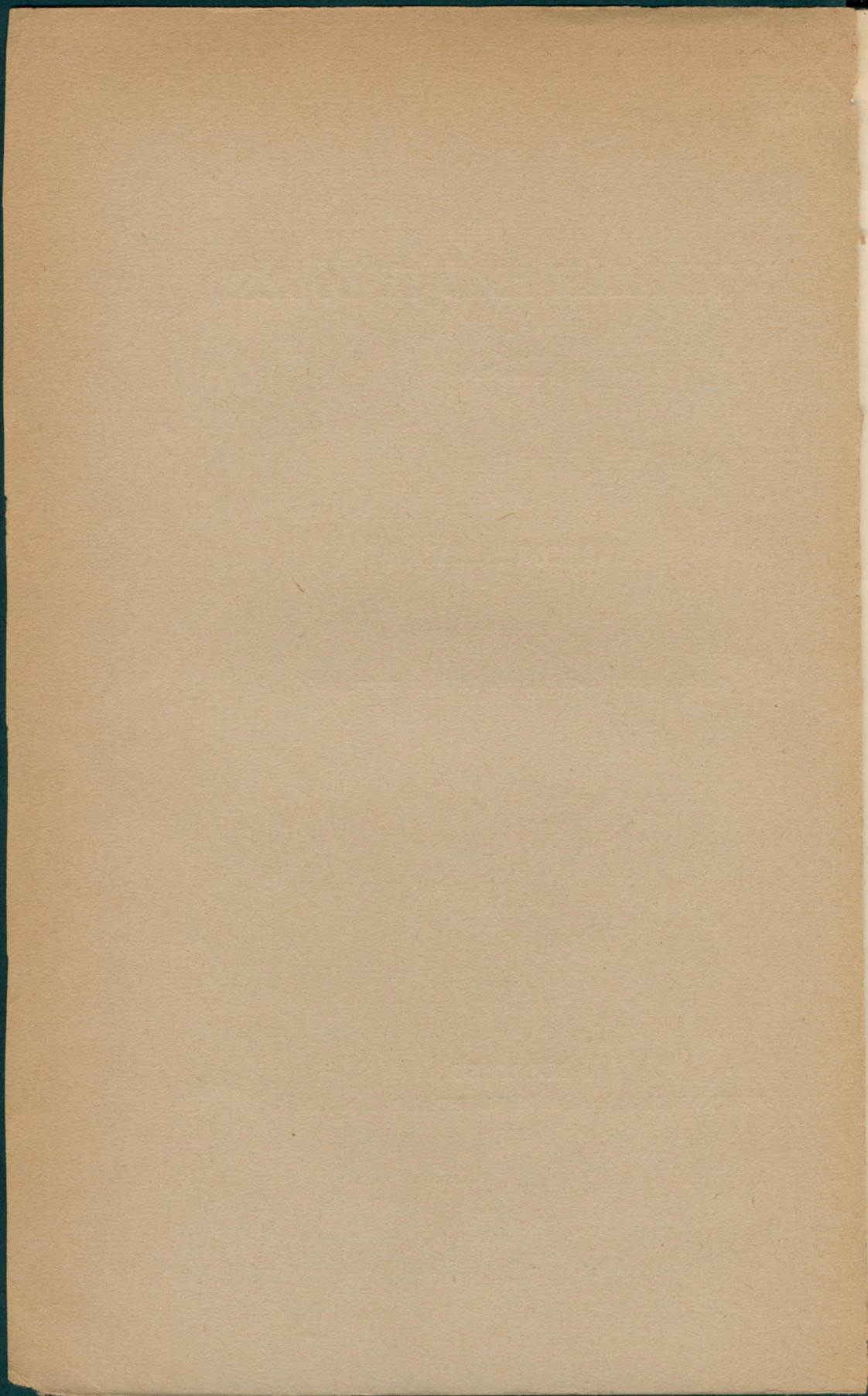
ÍRTA
BARTONIEK EMMA

KÜLÖNNYOMAT A »SZÁZADOK« 1917. ÉVI FOLYAMÁBÓL

BUDAPEST
ATHENAEUM IRODALMI ES NYOMDAI R.-T. NYOMÁSA
1917

A
KORONÁZÁSI ESKÜ FEJLŐDÉSE
1526-IG

ÍRTA
BARTONIEK EMMA

KÜLÖNNYOMAT A »SZÁZADOK« 1917. ÉVI FOLYAMÁBÓL

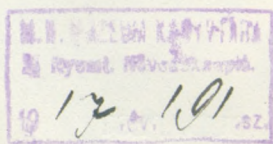
BUDAPEST
ATHENAEUM IRODALMI ES NYOMDAI R.-T. NYOMÁSA
1917

~~Acad.~~
~~948 a~~

M G16.346

A középkori keresztény souverain egyéb egyházi szertartások keretében végbevitt fölkenés és koronázás által nyeri el teljes uralkodói hatalmát.¹ Ezen felavatási szertartások állandó részévé válik a koronázottnak hely és idő szerint változó természetű ígérete.

Mikor Szent István a pápától koronát kért, a koronázás e szertartásai országok szerint már megállapodtak, ez időből több koronázási ordo maradt reánk.² G. Waitz, a ki ezekkel elsőül foglalkozott, azt állítja, hogy II. Silvester Szent Istvánnak is küldött a koronával ilyen ordót.³ Csak-hogy a híres bullahamisítvány szolgáltatja Waitz egyetlen támasztékát, s így egyébként igen valószínű állítása nem igazolható.

Milyen formula szerint koronázták meg Szent Istvánt, milyen esküt tett le, minderről a források hallgatnak.

A XI. század koronázásra vonatkozó gyér tudósításai az ígéretekről hallgatnak, a Salamonéit kivéve. Mert, hogy IV. Henrik visszaállítván Salamont magyar királyságába s »iusiurandi religione interposita« békítette ki népével, aztán pedig megkoronázva inthronisálta,⁴ teljesen megfelel

¹ V. ö. H. Schreuer: Die rechtlichen Grundgedanken der französischen Königskrönung. Weimar, 1911. 10., 11. §§-ok, különösen 87., 94., 98., 102. és 103. ll. a szertartás jelentőségének keletkezése, erősödése és megszűntére vonatkozóan.

² Németországra a III. Ottó idejéből származó s a középkori német gyakorlatra irányadó ú. n. német formula. (Waitz: Die Formeln der deutschen Königs- und der römischen Kaiserkrönung, X—XII. Jh. Abhandlungen der kgl. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen- Bd. XVIII. 1873.)

Angliára »Ethelred« ordója. X. v. XI. sz. L.: Schreuer i. m. 7. l. 8. jegyzet.

Francziaországra a Ratold pontificalebeli. L.: Martène, De antiquis ecclesiae ritibus. T. II., p. 216. sqq.

³ I. m. 27. l. 1. jegyzet: hivatkozik Olleris: Gerbert, Oeuvres című kiadására. 218. levél, 147. l. ... ut postquam et ille corona quam mittimus rite iuxta formulam legatis tuis traditam coronatus ...

⁴ Képes krónika, Toldy kiadása, 53. fej. 107. l., v. ö. Pauler, A magyar nemzet története, I. 112. l.

a későbbi magyar gyakorlat¹ királyi esküje-, s alattvalói hűségesküjének. Az a formula azonban, melyet **IV. Bélához** fűznek, az a bizonyos hármasság ígéret lévén, melyet az angol királyok Eadgar (959—975) óta némi változtatással a mai napig tesznek,² s mely aztán a XIII. század óta Franciaországban is használatos volt,³ a magyar, különben is eltérő gyakorlattal összefüggésbe nem hozható. Sőt a Magyarországon később felmerülő római pontificalebeli ígéret éppen azokból származott, melyeket a három angol praeceptum a francia formulából kiszorított.

*A III. Bélának tulajdonított eskü:*⁴

teljes erejével az egyházat és a keresztény népet megvédi,

hogy hatalmaskodást és más jogtalanságot mindenkinek megtilt, ítéleteiben méltányos és könyörületes lesz.

*I. Henrik 1100-ban letett esküje:*⁵

»In Christi nomine promitto haec tria populo Christiano mihi subdito.

In primis me praecepturum et opem pro viribus impensurum ut ecclesia Dei et omnis populus Christianus veram pacem nostro arbitrio in omni tempore servet; aliud ut rapacitates et omnes iniquitates omnibus gradibus interdiciam tertium ut in omnibus judiciis aequitatem et misericordiam praecipiam ut mihi et vobis indulgeat Suam misericordiam clemens et misericors Deus.»

Görög szokást követett III. Béla, mikor oklevélben jelenti ki, hogy az ő kalocsai érsek által végzett koronázása nem sérti az esztergomi kizárólagos koronázási jogát.⁶ A

¹ Imre fia László, III. Endre, Róbert Károly stb. esetei.

² Hatschek: Englische Verfassungsgeschichte. 63. l. Below-Meinecke Handbuch, III. Abtng.

³ Schreuer i. m. 50. k. II., ezentúl citálva: Krönungsrecht.

⁴ Acsády: A magyar birodalom története, 226. l. Főntartással közli csak Acsády.

⁵ Stubbs: Select charters, 99. l. Ez áll időrendben III. Bélához legközelebb azon angol eskük közül, melyekhez hozzáférhettem.

⁶ Knaus: Monumenta eccl. Strigoniensis, 181. sz. 187. k. II. 1209 máj. 15. átírásban.

trónralépő görög császár az orthodoxia megtartására okleveles ígéretet tesz.¹

A legközelebbi nyom a XIII. század elejéről való.

III. Incze utasítja az esztergomi érseket, hogy a Szentföldre készülő Imre király fiát koronázza meg, megesküetvén Imrét a fiú helyett úgy a szentszék iránti engedelmesség, mint a magyar egyház szabadságára vonatkozóan, a hogy ősei is tették.²

Hogy a magyar király a magyar egyház szabadságát esküvel biztosítja, az már csak az egyház akkori tekintélyéből, a koronázásnak ettől való függéséből és a későbbi példákából is következik. A mi a szentszék iránti engedelmesség illeti, erre később csak III. Endre és Róbert Károly ígérete lenne példa, de teszem a legközelebbi II. Endrére vonatkozóan nincs rá adat. Azonban azt sem tudni, letette-e egyáltalán fia nevében Imre az esküt.

II. Endre ígéreteiről már részletesebben értesülünk a pápai registrumok kincsházából. III. Honorius 1220-ban levelet ír Ugrin kalocsai érseknek, hogy már régen megtudta a magyar királynak országa kárára és királyi méltósága ellenére tett »elidegenítéseit«, a miért írni is fog neki,³ hogy ezeket, még ha megesküdött is vissza nem vételükre, vegye vissza, mert ez kötelessége és koronázásakor meg is esküdött, hogy uralkodói jogait (iura regni sui) és a korona tekintélyét sértetlenül megőrzi s ezért a vissza nem vételre tett eskü tilos és meg nem tartandó.⁴

A pápai levélből egészen jól kiviláglik, hogy a »iura regni« a királyi várbirtokot s a velejáró minden hasznot jelenti. A regnum szó ugyanis az annus regni kitételben előjövő értelemben veendő, értelme csak így lévén, de meg IX. Gergely is már a »iura regalia« kitétellel él. Imrével kezdődik — a mi ezen eskük materialis okait illeti — a királyi hatalomra veszélyessé váló birtokelidegenítés. Neki híveket kellett szerezni Endrével szemben, kinek a viszályban előnyt adott apjától a keresztesháború céljaira ráhagyott kincs. Az adományozással, »elidegenítéssel« veszít a

¹ W. Sickel: Das byzantinische Krönungsrecht bis zum X. Jh., Byzantinische Zeitschrift VII. (1898) 522. k. II.

² Fejér: C. D. II. 431., 1204. ápr. 26. felemlíti Czeh János is: A magyar királyok felavatási esküjök. M. T. Társaság évkönyvei III. köt. 1838., 224. l.

³ ... Nos eidem regi dirigimus scripta nostra ... Ezt a levelet nem ismerem.

⁴ Fejér: C. D. III/1. 294.

király birtokot, ezzel embert, a ki hű katonája, jövedelmet, mivel az udvar, illetőleg országa költségeit fedezhetné. A megajándékozott viszont a kezdődő oligarchiát, a királyi hatalom veszélyeztetőjét erősíti, aztán meg elősegíti a kisember elnyomását. Mikor Endre elnyerte az áhított koronát, akadt élesszemű államférfi, ki átlátta, mire vezet az Imre megkezdte gazdálkodás, emberismerő, ki előre sejtette, hogy Endre királyként ok nélkül is fog pazarolni.

Endre sokat ígért, a mit nem tudott megtartani. Az aranybulla után, melyben szintén felmerül e kérdés, a 17. pontban hallgatag benn van, hogy a jogtalanul bírt birtokot a király visszaveszi, 1225 július 15-én ismét jött az 1220-ival teljesen azonos tartalmú levél Rómából, most már a kalocsai érseken kívül Béla ifjabb királynak is.¹ Bélát csak arra kéri Honorius, hogy ő a maga országrészében ne tegye azt, a mit apja. De hogy ő is tett volna esküt, azt a pápa hallgatása kizárja. Honorius akkor is Endre prédálásáról emlékezik meg elsősorban, mikor pár héttel a fennebbi levél után a szaraczénok elleni intézkedéseket sürgeti meg Ugrinnál.²

Utódja, IX. Gergely ismét megengedi Endrének az eladományozott »jogok« visszavételét, a vissza nem vételre tett eskü ellenére is,³ kivéve az egyházi megadományozottakat. Ezzel elárulja az okot is, a miért annyit intette a királyt. Azon immensus donatiók által, melyeket a király ő magasága tesz, az egyházak nem kevésbé károsulnak meg, írja Gergely Endrének 1234-ben.⁴

IX. Gergely még Endre utolsó uralkodási évében is szeretett volna megismerkedni a koronázáskor tett esküvel annak teljes egészében. Megbízta a kalocsai érseket és még egy pár főpapot, hogy ezt tudják meg s őt erről pontosan értesítsék.⁵

II. Endre esküjének tehát csak egy czikke, a királyi jogoknak később újra fellépő megőrzése ismeretes.

Az eskü maga valószínűleg a koronázási szertartás egy része volt, mert nincs rá ok, a miért a külföldi gyakorlattól való lényeges eltérést feltételezzünk.

¹ Fejér: C. D. 47. k. I. *Pressuti*: Regesta Honorii III., T. II., p. 350., nr. 5560.

² Theiner: Monumenta Hungariorum sacra illustrantia. T. I. nr. 127. p. 60. sq.

³ Theiner i. m. T. I., nr. 188., p. III.

⁴ Fejér: C. D. III/2. 568.

⁵ Theiner i. m. T. I. p. 134., nr. 233. 1235. aug. 31. v. ő. az egész passzusra Czech i. m. 225. l.

Végül lehetetlen elmellőzni IX. Gergelynek egy, 1234 április 10-én kelt, III. Henrik angol királyhoz intézett levelét,¹ mely a II. Endrének küldöttekkel meglepő egyezést mutat: Gregorius . . . regi Anglie. Ad aures nostras noveris pervenisse quod, cum in coronatione juraveris, ut moris est, jura libertates et dignitates conservare regales, postmodum . . . quamplurima, que ad jus et statum corone spectabant . . . alienans te non contraventurum juramento firmasti, confecto . . . autentico . . . instrumento . . . ; nos super hoc . . . cupientes . . . providere . . . Cantuariensi a. e. o nostris damus litteris in mandatis ut, . . . serenitati tue . . . injungat ut, primum non obstante secundo, juramentum observans . . . alienata . . . revocare procures, quia cum tenearis et in coronatione te predicta juraveris servaturum, illicitum fuisse constat juramentum quod de non revocandis eisdem alienationibus postea prestitisti, et propterea non servandum.

III. Henrik azt az esküt tette le, melyet előtte Oroszlán-szívű Richárd és Földnélküli János.² Ez az a bizonyos fönt említett hármasság ígéret: béke és tisztelet Istennek, az egyháznak és papjainak; igazság gyakorlása; a rossz törvények eltörlése, a jók megőrzése.³ Hol van itt szó a korona jogának megőrzéséről? A pápai levél igen jól illenék a magyar eskükhöz, az angolhoz sehogysem, noha igaz, hogy III. Henrik és II. Endre uralmának közös kinövése volt az esztelen gazdálkodás (sőt még az idegenkegyelés is) s így érthető lenne, hogy a pápa közös okát látja a bajoknak. De éppen a koronázási esküben nincs Angliában a koronajavak megőrzéséről szó.

IV. Béla esküjére nincs nyom. Az ő erőszakos birtokvisszavételei, a Rogerius említette kard,⁴ olyan mélyen járta át a magyarok lelkét, hogy fiát, V. Istvánt 1270-iki koronázásakor megeskették, miszerint ezen occupatiókat visszaadja. Cum die appositionis corone capiti nostro promiserimus iuramento, quod iura nobilium per antecessores nostros indebite alienata et iniuste occupata reddi faciemus et restitui . . . írja Erzsébet, István felesége a Moys palatinusnak Mária királyné által elfoglalt birtokait visszaadó oklevelében.⁵ Hogy pedig a koronázás a második (az 1270-iki, nem

¹ *Auvray*: Les registres de Grégoire IX. nr. 1868. Bibliothèque de l'école française de Rome.

² *Hatschek* i. m. 69. l.

³ *Stubbs*, Select charters, 251. l. ill. 270. k. ll.

⁴ *Rogerius*: Carmen miserabile: *Marczali*: Enchiridion, 152. l.

⁵ Orsz. Levéltár, D. L. 817. sz. 1272. közelebbi dátum nélkül.

az ifjabb királylyá való), bizonyítja V. István egy birtokmegegerősítő levele, mely ezeket mondja: . . . cum . . . post transitum . . . patris . . . Bele . . . ad regni nostri gubernacula coronarique accessimus, et per universale edictum omnes barones . . . seu quicumque . . . comitatus . . . et honores . . . tenentes in Albensem civitatem convenissent, et nos eisdem inviolabilis fidei firmitatem tactus sacrosanctis reliquiis necnon vinifice crucis ligno interposito observatos promississemus ut singulos singulariter et vniuersos vniuersaliter in suis iuribus illesos conservaremus et indempnes ac iniuste alienataseu occupata restauraremus . . .¹ Még egy emlék van V. István ígéreteiről. Az ifjabbik Erzsébet, Kún László felesége 1276-iki oklevelében áll, hogy Béla király és Mária királyné halála után valamennyi nemes gyűlésén István király és a királyné ajánlatára elhatároztatott, hogy a nemesek jogtalanul elidegenített birtokai visszaadassanak.²

Hat év alatt feledésbe merült, miként történt ez az ígéret, eskü vagy törvény formájában (ordinatum fuerat, mondja az 1276-iki oklevél), annál is inkább, mert intézkedett e dolgról törvény is, az 1267. 5. t.-cz., mely által kiszabott eljárás tartatott be Moys birtokai esetében is, hol a lefoglaló Mária királyné.

A koronázási eskü meg a törvény intézkedései azonban nem jelentik a királyi jogon ejtett csorba kiköszörülésével való felhagyást. István folytatja apja ifjúkori politikáját: hozzálát a királyi várbirtokok reoccupatiojához.³ A nemzet is — mert itt nem csupán a nemes van érintve, hanem a földből élő egész lakosság — átláthatta az immár második generációban folytatott politika helyességét, már csupán igaztalan eljárás ellen tiltakozik.

Mindent összevéve, a XIII. század ezen legfontosabb, a lakosság minden rétegét existenciájában érintő probléma, a földbirtokkérdés adja az alkalmat biztosítékok kérésére a trónralépő királytól.

kiadja *Fejér, C. D. V/1. 237. l. v. ö. Krajner: Die ursprüngliche Staatsverfassung Ungarns. 455. k. II. V. István levelét is adja: Nos . . . in die coronationis nostrae . . . praestitum iuramentum volentes observare . . . terras easdem . . . restituere voluissimus . . . Fejér. V/1. 35. Krajnernek feltűnik, hogy az eskü csak a báróknak és nemeknek szólt.*

¹ Zichy-oklevéltár I. k. 20. l. 26. db. 1269., V. István első uralkodási évéből. A helytelen keltezésen kívül nem látok belső okot, a miért a hitelesség kétségbevonható lenne.

² Orsz. Levéltár, D. L. 954. sz. *Fejér, C. D. V/2. 372—4. l.*

³ *Pauler i. m. II. k. 280. l.*

Érdekes a fejlődés. II. Endrének, a nagy pazarlónak még saját királyi joga megerősítését kell igérnie, unokájának már a nemesekét.

Idősebb Erzsébet megesketése különösen figyelemre-méltó, mert kül- és belföldön egyetlen eset, hogy nem régens királyné teszi. A kún császár leányától tarthattak.

Kún László 1272-ben, mikor apja meghalt, tíz éves volt,¹ koronázásáról nem ismerek közelebbi adatot. Anyja tette-e helyette, vagy, hogy nagykorúvá lévén, maga esküdött-e meg, nem világlik ki a kún törvényeknek idevágó részéből,² mely szerint megesküdtött László, hogy a katolikus hitet és az egyházi szabadságot megtartja és tartatja országában és a meghódított földeken; a szent királyok törvényeit és jó szokásait, nemkülönben minden mást, a mire ősei koronázásukkor esküdni szoktak, sértetlenül megőrzi. Ez tehát nem a teljes eskü, mert hogy a »minden más« mi lehetett, nem tudni, sőt azt sem, hogy László koronázásakor igérte-e a felsoroltakat.

Az elidegenítettek visszaállítását nem, mert akkor a koronázási esküre s nem István és Erzsébet rendeletére (?) hivatkozott volna ifjabb Erzsébet az 1276-iki, fentebb idézett oklevelében.

Különös súlya van Lászlónál a különösen a német gyakorlatban³ használatos ígéretnek, hogy a katolikus hitet megtartja, hiszen azt is beszélték egyszer róla, hogy kúnjai közt pogánynya lett. Halála után a pápa vizsgálatot indít, hogy jó keresztényként halt-e meg. Az eretnekek keresztény országból való kiűzését az 1215-iki laterani concilium határozta el, így került be állandó részként a franczia koronázási ígéretbe.⁴ Erre a zsinathatározatra már IX. Gergely is figyelmezteti a kalocsai érseket.⁵

A magyar eskü második pontja, az egyházi szabadság biztosítása általános koronázási ígéret az egész keresztény világban, minthogy a papságtól függő felkenés kínálkozó alkalom az ily biztosíték elnyerésére. Magyarországon akkor az egyházi szabadság már külön szabadságlevélbe volt foglalva. A nemesség is a törvény megtartását kéri, vagyis az aranybulláét, meg későbbi törvényhozási fejleményeiét.

¹ Pauler i. m. II. 257. l. szerint 1262-ben született.

² Endlicher: *Articuli Cumanorum*, 555. l. Idézi *Czech* i. m. 234. l.

³ Waitz i. m. 34. k. II-on közölt németnek nevezett formulában is azt kérdi a koronázó: »vis sanctam fidem a catholicis viris tibi traditam tenere et . . . observare?« a király: »voloe«.

⁴ Schreuer: *Über altfranzösische Krönungsordnungen* 152. és 154. ll. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung*, Bd. 30.

⁵ Theiner i. m. T. I. nr. 127., p. 60. sq.

Ha *Krajner* Imre alkotmánytörténetében kifogásolja ¹ *Werbőczy* azon állítását, hogy a magyar királyok az aranybulla kiadása óta koronázásukkor erre megesküdték, ² úgy a kún törvényekben fennmaradt nyomot figyelmen kívül hagyhatta. Egyébként tökéletesen igaza van, *Werbőczy* állítása a történetből nem igazolható.

III. Endre koronázását részletesen leírja *Hornecki Ottokár*.³ Szerinte a felkenés és koronázás után előlépett a három legnagyobb úr és kérte a királyt, hogy teljesítse a korona jogát. A király hajlandónak mondja magát, mire a magyarok előadják, hogy joguk van a király esküjét bevárni s csak ennek elmondása után a hűségi fogadalmat letenni. Erre felolvastak egy levelet, melyre írva volt, hogy a király megesküdjék és meg is tartsa, hogy a béke és nyugalom őre lesz, hogy kész a pápa és papság iránt keresztényi engedelmességre, hogy ellensége lesz azoknak, kik az országban rabolnak és gyújtogatnak, hogy bajoktól védi az özvegyeket és árvákat, hogy igazságos ítélkezést fog gyakorolni ellenállást nem tekintve, hogy mindig gyarapítja a magyar jogot, hogy a Boldogságos Szűz birtoka, vagyis Magyarországból a mi idegen kézre, német fejedelmekhez került, visszaszerzi és visszaállítja régi jogába.

Tehát a koronázási szertartás befejezte után, a legfőbb magyar urak kérésére, ezek hűségesküjének feltételeként, oklevélben foglalt, az utolsó pont kivételével teljesen általánosságban tartott s külföldi eskükben állandóan fellépő ígéreteket tesz III. Endre. A béke fönntartása minden német, angol és francia esküben benne van, a pápának való engedelmességre csakis a III. Lászlóról szóló jelentés és a Róbert Károlyé lenne példa. A rablók és gyújtogatók üldözése állandó része az angol esküknek, a hogy a III. Bélának tulajdonított formula tárgyalásánál érintetett. *Schreuer* részletesen kifejti,⁴ hogy az özvegyek és árvák védelme valószínűleg Habsburgi Rudolf óta vétetett fel véglegesen a német királyok koronázási ígéreteibe, csak hogy a szertartás elején tettekbe. Ez nem esnék éppen messze III. Endre korától (1273, 1290) s így az egyház ebbeli kívánsága ⁵ csak vala-

¹ Die ursprüngliche Staatsverfassung Ungarns. 455. k. II. Wien, 1872.

² Tripartitum, P. I. tit. 14. § 12.

³ Österreichische Reichschronik 41240—41291. sorok. M. G., Deutsche Chroniken.

⁴ Wahl und Krönung Konrad II. Hist. Vierteljahrschrift, 1911., Bd. XIV. 346. k. II.

⁵ *Schreuer*: Wahl und Krönung Konrad II. 348. 1.

mivel később talált meghallgatásra Magyar-, mint Németországban. Az igazságos ítélkezés is egyike a legelterjedtebb ígéreteknek. De már tiszta hungaricum az Ottokár-féle és később újból fellépő hódító külpolitikát követelő két utolsó pont. És ez az, a mi Ottokár előadása elvetését tiltja; egyébként az előadás annyira kirí a magyar fejlődésből, hogy hitele kétségbevonható lenne. Különösen feltűnik az 1290-iki ígéletben az előző és követő eskükben szereplő nemesi jogok elejtése.

Róbert Károly esküje teljesen hiteles formában maradt fenn Gentilis bíboros közjegyzője instrumentum publicumában.¹ 1309 június 15-én, nem a hagyományos Székesfehérvárott, hanem a biztosabb Budán ment végbe Károly koronázása a Boldogságos Szűz nagyobbik templomában.² Még a szertartás megkezdése előtt, az esztergomi érsek és a notarius tartván az (evangélium) könyvet, az érsek —, először latinul, majd magyarul elmondotta szöveg szerint tette az esküt a király. Általános keresztény királyi ígéretekkel: Isten és törvényei előtti meghajlással, a katolikus hit megtartásával,³ az egyház és pappai iránti tisztelettel és védelemmel fonódnak egybe a hungaricumok: a rábízott ország és a királyi jogok épségben tartása, az elveszettek visszaszerzése, a nemesi jogok és a nemes személyének a »tyrannus«, az oligarcha elleni védelme, Szűz Mária (a koronázó) és Szent Adalbert (az esztergomi érsek)⁴ egyházának különös tisztelete, meg a Gentilis kezét eláruló 1309-iki specialitások: a pápai rendeletek sértetlensége a szentszéki földeken, valamint a szintén Gentilisre valló római császári ígéretekből⁵ vett védelme a római pápának s legatusainak meg a szentszéki birtokoknak meg nem támadása.⁶ VII. Hen-

¹ Acta legationis Gentilis, LXV., 304—307. ll.

² U. o.

³ A »német« formulában is megkérdi a koronázó: vis sanctam fidem... tenere? *Waitz* i. m. 34. k. l. Innen ment át I. Fülöp koronázásába a francziákhoz. *Schreuer*, Krönungsrecht, 53. l.

⁴ A koronázásért jutalom jár az érseknek. Richárd angol király 1 márkát offerál. *Martène* i. m. col. 600 sq. Miksa magyar király 24 márkát adott az érseknek. (*Meynert* i. m. 11. l.) Egyébként a magyar királyok donatiót adnak.

⁵ I. Ottó 962. febr. 2. M. G., LL. II. 28—9. ll. V. Henrik 1111. febr. 9. és 12., u. o. 65—73. ll. VII. Henrik 1309. júl. 26., u. o. 490—496. ll.

⁶ A feljebb idézetteken kívül IV. Ottó 1209 márcz. 22. és Vilmos 1247 febr. 19. ígéreteiben. M. G., LL., II. 216—7., ill. 365. ll. Később IV. Károly 1355 esküje, mely szószerint egyez Róbert Károlyéval. L. *Joh. Porta*: Liber de coronatione Karoli IV. M. G. iskolai kiadás c. 48., 58. k. ll. Csak a M. G. anyagát tekintve.

rik 1309-iki esküjével egyez még a nép java szolgálásának és igazságos ítélkezésének ígérese.¹ A záróformula is német és francia hatást mutat.

Megjegyzendő, hogy *Guillelmus de Sanguineto* nem az eredeti szöveget adja, függő beszédben szól, két helyen bibliai citátumokat alkalmaz s mint a jegyzetben összevetett két szövegdarabból, meg az esküknél nem szokásos fogalomhalmazokból következtethető, átstilizálta.

Speciálisan róbert-károlyi ígéret az, hogy megelégszik a törvényes házassággal. Az ismertem összes eskük egyikében sincs az uralkodó magánéletét megszabó ilyes passus.

Hogy a pápai határozmányokat és rendeleteket a szentszékhez tartozó földeken nem sérti, nyilván az ő esetleges örökösödési igényeinek megvalósítását akarja kizárni.

A szentszék Nápoly—Siciliának egy itáliai, vagy azonkívüli hatalommal való egyesítését még personalis unióban sem tűrhette, a hogy ezt leghatározottabban I. Károly király hűbéres esküje fejezi ki.² IV. Ottó fentemlített, II. Frigyes³ és Habsburgi Rudolf⁴ privilegiumai mellé sorakozik Róbert Károly ezen ígéretpassusa.

»A rábízott országot és a királyi jogokat nem kisebbíti, sem el nem idegeníti, hanem inkább gyarapítja és az eddig elidegenítetteket régi jogukba visszaállítja.«

Ez II., illetőleg III. Endre esküjére megy vissza.

Károly uralkodása lehetetlen lett volna az oligarchia — a királyi jogok főcsonkítója — megtörése nélkül. Döntő esemény rozgonyi győzelme (1312), melytől kezdve általános elismert uralkodónak tekinthető, kinek jogai helyre vannak állítva, hatalma biztos alapon nyugszik. Természetes, hogy ez az alap az előző század közepe óta megváltozott. Nem szükséges már, hogy a király megmaradjon az eredetileg váraihoz tartozó földek birtokában, e nélkül is tudja ural-

¹ VII. Henrik esküje: M. G., LL. II., 383. sqq. (Tévesen I. Rudolphoz.)

...populoque michi subiecto prodesse et iustitiam facere...

² Gay: Les registres de Nicolas III. nr. 302. p. 110. sqq. III. Miklós 1278. jún. 24-i átírásában. Gay nem említi ez oklevél más kiadóját.

A nápolyi örökösödés részletezését l. *Szilágyi*: A magyar nemzet története III. 120 k. l.

³ M. G., LL. II. 224—5. l., 1213 júl. 12.

⁴ U. o. 394—8. ll.

Róbert Károly esküje:

Populo Dei sibi ex Dei providentia commendato prodesse et non obesse et neminem ex eis sine iusti legitime iudicii examinatione condemnare.

kodói kötelességeit teljesíteni. Katonát az új birtokos ad, jóvedelmet az adó. Ehhez alkalmazkodva változott a »királyi jogok« kitétel jelentése, mert a folytonosság megszakadtával — már a mennyiben ez a hiányos forrásokból kimutatható — nem igen tekinthető e kitétel II. Endre óta dívó, a viszonyok változta folytán jelentőség nélkül való formulának.

Az ország keleti részének rendezéséhez kapcsolódik a rábízott ország elidegenített részeinek visszaállítása. Milutint, ki a szent korona birtokában veszedelmes ellenfélle válhatott és befogadta az erdélyi menekülteket, meg az ország testéből is foglalt el egyes részeket, 1318-ban leverve, egész Maczedóniáig hatolt Károly, visszaszerezvén az el elvesztett területeket és az egyház túlsúlyát helyreállítván.

Az oláhság térfoglalását a szörényi bánságban 1330-ban próbálta megállítani — siker nélkül. Nem sikerült az elvesztettek visszaszerzése a dalmát partokon sem. A hogy a koronázási ígéretben az erős királyi hatalom és az ország biztos hatalmi állásának akarása fejeződik ki, úgy ez az akarat vezeti Károlyt itt érintett törekvéseire.

A nemest kettős veszély fenyegeti: a király elnyomása és az oligarcha hatalmaskodása. Idegen, messziről jött az új király, biztosítani kell vele szemben a közelmúltban kivívott jogokat: »magyar királysága nemeseit jóváhagyott ősi jogukban megtartja, a tyrannusok elnyomásából kiszabadítja«. A nemesre veszedelem a nagybirtokos, hiszen megyeként is egy garázda úr miatt állottak össze zalai nemesek.¹ Most a királytól várják a segítséget.

Ezzel lezáródik a magyar koronázási eskü történetében az első fejezet. A következő fejlődést mutatja az első nyomok óta.

Az eddig tárgyalt eskük az egyes időszakok fontosabb kérdéseiről szólnak: a XIII. sz. elején a földbirtokproblémáról, majd a bajok orvoslására hozott törvényekről, utóbb az elvesztett országrészek visszavételéről, az oligarchia megfékezéséről, a bíráskodás igazságosságáról. Vagyis a mi a fejlődés következő fokára a legfontosabb, a magyar viszonyoknak megfelelő, jobban mondva azok által eredményezett, hazai és alkalmi produktumok, mert a fentjelzett tudatos átvételek elenyészőek, az egyéb hasonlóságok általános természetükből (igazságos ítélkezés) folynak, vagy az egyház követelményei minden keresztény fejedelemtől.

¹ Pauler i. m. II. 226.

Róbert Károly után hatalmas ür tátong: Nagy Lajos, Mária, Kis Károly, Zsigmond esküjére nem ismerek adatot.

Albert koronázásához két ordót is fűznek. Az egyik eredetije latinul írt melki kézirat,¹ Sengingi Márton állítólagos egykorú széljegyzetével, mely szerint 1437 decz. 25-én a magyar püspökök és bárók Albertet királylyá, feleségét királynévá választották, kik azután 1438 jan. 1-én a fehérvári társas káptalani egyházban megkoronáztattak, a püspökök, bárók, nemesek és megyék (nyilván követei) jelenlétében.

H. Meynert közli a másikat,² egy általa 1437-tel keltezett német kéziratot, új felnémet szemelvényes fordításban.

A két kézirat ordója hozzátartozik egy nagyobb csoportjához a koronázási szertartásoknak, mely csoportnak legrégebb tagja egy arelate-i³ (a mai Arles) szabályzat, utána következik a 1409. müncheni (Mün.),⁴ majd a jelzett bécsi (B.) és melkiek (M.), melyekből a Bonfininél mint II. Ulászló koronázásának leírása felhasznált ordo⁵ vezet át a sort lezáró pontificalebéli szabályzatba (P. R.).⁶

A szoros rokonság mellett sem származhatott sem B. M.-ből, sem M. B.-ből. M. értelmetlen »ab omnibus comitibus« eskürését B. írója sehogysem fordíthatta volna az értelmes és a rokonesküeknek megfelelő »den Abten Graven«-nal.

Ezen értelmetlenség valamely diktált — latin — szöveg félreértéséből, vagy másolt — latin — szöveg rövidítésének helytelen feloldásából magyarázható legegyszerűbben, a hogy »amodo« rövidítésének félreértéséből szár-

¹ Közli B. *Pez*: Codex diplomatico-historico-epistularis, Pars III. nr. 107. p. 228. sqq. Ritus benedicendi et coronandi Reges Hungariae, qui obtinuit, dum Albertus V. Dux Austriae in Regem Hungariae coronaretur. Tőle veszi át *Martène* i. m. col. 562. sq.

² Das königliche Krönungszeremoniel in Ungarn, Wien 1867. III. 1. Eredetije a cs. kir. belügyminisztériumi levéltárban van, ennek másolatát *Eckhart* Ferencz szívességének köszönöm.

³ *Martène*, i. m. T. II. col. 634., *Martène* szerint körülbelül a XIV. sz. c.-ről való. Ezentúl A-val jelzem.

⁴ *Waitz* i. m. 88. k. II. Ezentúl Mün.-nel jelzem.

⁵ *Rerum ungaricarum Decas* IV. L. X., Basel, 1568., 696. k. II. *Brenner*—Zsámboki kiadás.

⁶ Pontificale Romanum Clementis VIII.-i Brüssel, 1735., 1. köt. 198. k. II. Ezentúl P. R.-rel jelzem, a bécsit B.-vel, a melkit M.-mel. *Waitz* csak Mün. és P. R. rokonságát állapítja meg. 24. l.

maztatom M. értelemzavaró »animo«-ját az inthronisatiós beszédben. Viszont M. sem igen javíthatta ki a B. erősen kuszált »und daselbst und auch also Bischoff, und cantores und so die Letaney fur ist so stet der Ertzbischoff auf« szövegrészét az »Et a choro responso redit ad accubitus cantoribus resumentibus et prosequentibus Letaniam« értelmes szöveggé. B. leírója zavarhatta ezt csak így össze valamely helyes mintából. Az egyéb — lényegtelenebb — eltérések B. rövidítései mintájából, mely egyúttal M. mintája is volt.¹ Mert a két ordóban előforduló egyetlen specialitást, az Albert nevet B. írója mindössze kétszer használja, egészen szeszélyesen választott két helyen, mert miért nem írja ki a »Herr wir pittn Henng« kezdetű imában a »Deinen Diener« kifejezés után, a hogy beírta az »Allmechtiger wirdiger ewiger Gott« kezdetűbe a »Dein Diener« után, s a hogy beírta az eskübe: »Ich Albrecht«...? B. írójának ez a következtetlensége még magyarázható lenne szórakozott másolással, de az, hogy M. írója ugyane két helyen használja az Albert nevet s ezeken kívül csak oly négy más helyen, melyek M.-ben kihagyvák, az egyébkénti igen szoros rokonság² támogatásával B. és M. egy közös alapjára mutat. Itt találták ordóink az Albert nevet is.

B. és M. tehát a koronázási formulák azon osztályához tartoznak, melyekből VIII. Kelemen bevezető constitúciója szerint a római pontificale ordóját megszerkesztették. Ez az osztály actusrend szempontjából az ó-frank IX. sz.-i (848., 855., 869., 877.) az V. Henrikéig és a IV. Ottó koronázásánál használt császárkoronázási, a Ratold corbeyi apáttól († 986) származó és végül az Ethelredhez

¹ Legfeljebb a királyt bevezető püspökökre vonatkozó »vordristen« jelző B.-ben fontosabb eltérés, mert P. R.-ben előfordulván, esetleg más eredetre mutatna.

² Vannak eltérések is, viszont B. és M. szorosabban összetartozik a többi rokonnal szemben. (A-ra elég a bevezető actusok sorrendbeli eltérését felhozni: instructio, electio (a mi B. és M.-ben nincs is meg), professio, s csak ezután az egyik püspök kérdései s az érsek felelete, azonkívül a kard hiányát. Műn.-nel már jóval szorosabb a viszony, de ez meg lépten-nyomon a császárkoronázás ordójára utal, a mi apróbb szövegi eltérések mellett kizárja a feltevést, hogy M. közvetlen alapja volt. A Bonfini-ordó és P. R. pedig már sokkal részletesebbek, új elem például, hogy a király a hüvelyébe zárt kardot kihúzza, megsuhintja és bal karján megtörölve visszateszi, meg hogy aranyat ad a koronázónak. Ez Bonfininél még nincs. A kard »vibratio«-ja a császárkoronázási szertartásokból származik. [Martène i. m. T. II. col. 589. sqq.]

fűzött körülbelül a X. v. XI. sz.-i¹ ordók típusához tartozik. Szövege azonban részben Ratold formulájával, részben az aktusrend tekintetében teljesen eltérő »német« formulával egyezik. Ez utóbbit Waitz nevezte el németnek, jelzése D. F.

Sorban véve az imákat és beszédeket ezen egyezések adódnak :

B., M.

Instructio regis. [A. és P. R.]

Professio regia. [A. Mün. D. F., P. R., *Martène* sensi (VII.) ordója, i. m. 610 és 622 coll.]

Omnipotens sempiterna Deus ... [Ratold, D. F. Ethelred,² VI. és VII. ordó *Martène*-nél, coll 610 és 622, V. császárkoronázási ordó, *Martène* i. m. 584. sqq.]

Practende quaesumus Domine ... [nincs A.; van P. R.]

Actiones quaesumus Domine ... [B. csak jelzi; IV. királyi ordó,³ P. R.]

Deus Dei filius ... [A., Ratold, VI. ordó,⁴ sensi,⁵ Ethelred, D. F., P. R.]

Deus regnorum omnium ... [nincs B., A., P. R., van Mün.]

Accipe gladium desuper ... [nincs A, van D. F., P. R., V. császári ordó.]⁶

Accipe coronam regni ... [A., D. F., P. R., V. császári ordó.]⁷

Accipe virgam virtutis ... [A., Ratold, sensi ordó,⁸ D. F., P. R., V. császári ordó, Ethelred.]

Deus qui victrices ... [A., P. R.]⁹

Deus inenarrabilis auctor ... [A., III. királyi ordó, VI.,¹⁰ P. R.]

Sta et retine ... [A, Ratold, sensi ordó, Ethelred,¹¹ V. császári ordó.]¹²

¹ Schreuer összeállítása: Krönungsrecht 9. és 11. ll., az említett ordókról részletesen szól az 5. l-on, s Waitz i. m.-ben. Közölebbről Waitz i. m. mint angol-szász formuláról, honnan a rokonsági viszonyait átvettem. Kül. 22. k. ll.

² *Martène* i. m. T. II. col. 603. sqq.

³ *Martène* i. h.

⁴ U. o.

⁵ *Martène*, i. h. coll. 584. sqq.

⁶ U. o.

⁷ U. o. 629. col.

⁸ U. o.

⁹ Waitz i. m. 24. l.: ez az ima és a *Deus inenarrabilis auctor* ... kezdetű koronázás és felkenés nélküli hercegi benedictióknál fordul elő.

¹⁰ *Martène*: T. II. col. 602., ill. 612.

¹¹ Schreuer: Krönungsrecht, 133. l. 7. jegyzet.

¹² *Martène*: T. II. coll. 584. sqq.

A későbbi ordók közül a P. R. és előzményei typus az Ethelred schemáját folytató XII. sz.-i angol formulához és a Liber Regaliséhez¹ símul actusrend szempontjából. Még az eskü is a szertartás elején van, az unctio előtt.

A hogy a tárgyalta ordók (B. M.) actusrendje ófrank eredetű, imáinak egy része a franczia Ratold apát formulájáéival közös, ófrank királyok ígéreteiből alakult ki az az eskü is, a mely a német, az állítólag Albert és II. Ulászló magyar királyok koronázásakor használt meg a római pontificalebeli ordókba belekerült. Schreuer egészen Jámor Lajos 813-i ígéretéig vezeti vissza a koronázási eskü szokásának eredetét.²

Igaz Byzancban már 491-ben kellett I. Anastasiusnak a vonakodó patriarchát az orthodox hit megtartását biztosító oklevéllel a koronázás elvégzésére bírnia, mely oklevél kiadása aztán állandó szokássá vált a görögöknél, de sohasem terjeszkedvén ki közjogi kérdésekre, a hogy Byzancban a koronázás tisztán egyházi actus,³ nem hozható kapcsolatba a nyugati gyakorlattal; másrészt a görög oklevél alkalomszülte eredete kizárja az ókori hivatali esküvel — letette ezt Tiberius, Claudius meg Traianus is⁴ — való összefüggést.

A második, koronázáskor tett Karoling-eskü a Kopasz Károlyé 869 szept. 9-iki lotharingiai királylyá való felavatása alkalmából.⁵ Ez úgyszólván szóról szóra ismétli Károly kiersy-i ígéretét,⁶ hogy híveit rendjük és személyük szerint tiszteletben tartja, mindenki számára megőrzi az őt illető törvényt és igazságot.

Már 857-ben kiadott capituláréjában kénytelen a király a hatalmaskodókkal szemben való tehetetlenségét be-

¹ Keletkezett 1307 előtt. Hatschek: Englische Verfassungsgeschichte, 200. l.

V. ö. Schreuer: Krönungsrecht, 12. k. II.

² Krönungsrecht, 43. l., 3. jegyzet.

³ V. ö. W. Sickel: Das byzantinische Krönungsrecht bis zum X. Jh. Byz. Ztschrift, VII., 1898., 522. k. II.

⁴ Th. Mommsen: Römisches Staatsrecht, Bd. I. Aufl. 3. 1887. 621. l., 8. jegyzet. Tiberiusra v. ö. Dio Cassius LVII., 8. Claudius uralkodása negyedik évében (794—41-ben lett császárrá, 798—45-ben tette az esküt) megesküszik a szokásos dolgokra. Dio Cassius, LX. 25. Traianus a törvényekre esküdött. (Plinius, Panegyricus, cc. 64., 65.)

⁵ M. G. Capitularia, II. 339. l.

⁶ U. o. 296. sq. a 843. coulaines-i ígéből átment ide az »unicuique competentem legem« passus és a clausula részei. U. o. 255. c. 3., 4. és 5.

ismerni. Fegyvere az egyházból való kirekesztés. II. Lotárral egyez meg a rablók ellen¹ ugyanez év márcziusában. A fentemlített kiersy-i ígért 858 márcziusában viszonzás híveinek a királyi hatalom támogatására tett fogadalmáért. Ezek segedelmét is nyilván a rablások miatt kellett megszereznie.

A harmadik koronázáskor tett ófrank ígért a Hebegő Lajosé 877-ből. Ő fogadja a klérus kérésére (*petitio episcoporum*): *Promitto et perdono vobis quia unicuique de vobis et ecclesiis vobis commissis secundum primum capitulum, quod novissime in Carisiaco*²... *Imperator pater meus se servaturum... denunciavit, canonicum privilegium et debitam legem et iusticiam conservabo et defensionem quantum potuero exhibebo, adiuvante Domino, sicut rex in suo regno unicuique episcopo et ecclesiae sibi commissae debitor est exhibere.*³ De már előzőleg⁴ letette a [népnek az esküt:

*Ego Hladowicus, misericordia domini Dei nostri et electione populi rex constitutus, promitto teste ecclesia Dei omnibus ordinibus, episcoporum videlicet, sacerdotum, monachorum, canonicorum atque sanctimonialium, regulas a patribus conscriptas et apostolicis adtestationibus roboratas ex hoc et in futurum tempus me illis ex integro servaturum. Polliceor etiam, me servaturum leges et statuta populo, qui mihi ad regendum misericordia Dei committitur, pro communi consilio fidelium nostrorum, secundum quod praedecessores nostri imperatores et reges gestis inseruerunt et observanda decreverunt. Ego igitur Hladowicus rectitudinis et iustitiae amore hanc spontaneam promissionem meam relegens, manu propria firmavi.*⁵

Ha *Schreuer* már most azt állítja, hogy Odo 888. esküje Hebegő Lajos ezen ígéreteiből van compilálva,⁶ úgy abból a tulajdonképen két dologból, mit Hebegő Lajos ígért: az egyházi rendek szabályzatainak biztosításából és a törvények megtartásából a nép számára, az Odóében semmi sincs. Ez így szól:

Promitto et perdono uniuersum vestrum et ecclesiis

¹ *Lavis et Rambaud*: Histoire générale, I. 410.

² Kiersy-i kapituláré, 877. június 16. Cap. II. 362. (M. G.)

³ Cap. II. 364. sq. [M. G.]

⁴ *Schreuer*: Krönungsrecht, 47. k. II.

⁵ Cap. II. 364. [M. G.] Ez is, meg a fentebbi ígért is az Annales Bertinianiból való. M. G. iskolai kiadás, 877-hez.

⁶ Krönungsrecht, 49. k. I.

vobis commissis, quia canonicum privilegium et debitam legem¹ atque iustitiam conservabo, et contra depraedatores et oppressores ecclesiarum vestrarum et rerum ad easdem pertinentium defensionem secundum ministerium meum, quantum mihi Deus posse dederit, exhibebo; et ius ecclesiasticum et legem canonicam vobis ita conservabo, et res ecclesiarum vestrarum,² tam a regibus, vel ab imperatoribus, quam a reliquis Dei fidelibus collatas, sub integritate³ et immunitate absque aliqua inhonoratione permanere⁴ concedam, quas modo iuste et legaliter vestrae retinent ecclesiae; et eas augmentare et exaltare secundum debitum uniuscuiusque servitium, prout scire et nosse mihi Deus rationabiliter dederit et tempus dictaverit studebo,⁵ sicut mei antecessores, qui hoc bene et rationabiliter observaverunt, vestris praedecessoribus, in hoc ut vos mihi secundum Deum et secundum seculum sic fideles adiutores⁶ et consilio et auxilio sitis, sicut vestri antecessores boni meis melioribus praedecessoribus extiterunt secundum scire et posse. Et quae retro malo sunt ingenio depravata, in meliorem et pristinum gradum, adiuvante me divina clementia, reformabo cum vestro et aliorum nostrorum fidelium consilio et auxilio.⁷

Ez a különös compilatio három részre oszlik. Figyelmess olvasásra feltűnik, hogy az egyháznak tett ígéretek ismétlődnek:

Odo 888. esküjének

első része:

Promitto... quia conon-
icum privilegium et debitam
legem... conservabo, et contra

második része:

(az első közvetlen folytatása):
et ius ecclesiasticum et legem
canonicam vobis ita (így) con-

¹ 843. coulaines-i ígélet: »debita privilegia«... M. G., Cap. II. és 869. pitres-i capitulare u. o. 333., 30., 35. sor.

² 843. Coulaines, u. o.

³ U. o.

⁴ U. o.

⁵ Ez a 846. c. 5. és 847. c. 2. capitularékat előidéző jogcsorbításokból és orvoslásaikból ered. Az eseményekre vonatkozóan v. ö. *Lavisse et Rambaud* i. m. I. 406. l. Csaknem olyan mozgalom ez, mint a magyarországi az első koronázási eskünyomok felmerülésekor, ha nem is oly általános.

⁶ 869. metzi ígérete Kopasz Károlynak: in hoc, ut... adiutorium... ab unoquoque vestrum... mihi exhibeatur... sicut vestri antecessores fideliter... meis antecessoribus exhibuerunt. M. G., Cap. II., 339., 25. sor.

⁷ M. G. Cap. 375. sq.

de praedatores... ecclesiarum...
et rerum ad easdem pertinen-
tium defensionem... ex hibebo;

servabo, et res ecclesiarum ves-
trarum, tam a regibus vel ab
imperatoribus, quam a reliquis
Dei fidelibus collatas, sub in-
tegritate... permanere con-
cedam...

A mi nem más, mint a 877-i püspököknek tett ígéret két, kevésbé eltérő szerkesztésének laza összefűzése, hiszen a helyes értelmet is zavarja az »ita« kifejezés.

A harmadik része Odo ígéretének tartalmilag Kopasz Károly lotharingiai koronázási esküjével egyezik,¹ még az elődökre való hivatkozásban is.

Odo 888. ígéretéből, a 851-i nyilatkozatból, melyet Kopasz Károly Meersenben² tett s még egy elemből: az apátoknak, grófoknak és a hűbéreseknél kijáró tisztelet ígéréséből alakult az Albert magyar király 1438 jan. 1-i koronázásánál állítólag használt két ordó (B. M.) professiója. E harmadik elemnek nem találom a Karoling-eskükben és capitularékban ily kifejezetten nyomát, de tökéletesen megfelelve az akkoriak törekvéseinek,³ körülbelül a többi alkotó elemmel lehet egyidős.

851. meerseni nyi-
latkozat:

... ecclesiasti-
cus ordo debitum
honorem habeat...

Az ordó professiója:

... profiteor et pro-
mitto coram Deo et an-
gelis eius, deinceps le-
gem et iusticiam⁴ et

Odo 888. ígérete:

»debitam legem
atque iusticiam

¹ 869. v. ö. fenn.

² Cap. II. 74. l., 35. sor.

³ Német Lajos a 860. koblenzi találkozón az egyházak, papok és hívei számára ígér tiszteletet. Cap. II. 157., 25., 30. s. Ugyan-így Német Lajos és Kopasz Károly tusey-i szerződése. U. o. 166., 30. s. Kopasz Károly 843-ban a coulaines-i gyűlésen, u. o. 255., 20. s. Továbbá az egyházakra, de nem specialisálva az apátokra a püspököknek Jámbor Lajoshoz intézett jelentése 829-ből, u. o. 39., 5. s. Azonkívül Kopasz Károly 876. februári capitularéjában u. o. 101., 30. s.

⁴ V. ö. 860 jún. koblenzi találkozó, Cap. II. 156. c. 9. Ugyan-akkor Német Lajos német nyelvű nyilatkozata, u. o. 157., 30. s. A koblenzi találkozó után a küldötteknek átadott capitulumok közt, 299., 25. s. Kopasz Károly »promissio«-ja 879 szept. 9. 370., 15. s. — Karlmann 882 szept. 9. ígérete. — Boso arles-i választott király 879 okt. 15. felelete a választó zsinatnak, mindkettő u. o. 365., 5. s. és 367., 20. s.

Az ordó professiója:

pacem¹ sanctae Dei ecclesiae, populorum mihi sobiectorum pro posse et nosse facere et conservare salvo condigno misericordiae Dei respectu, sicut cum consilio fidelium meorum melius potero invenire: Pontificibus quoque ecclesiarum Dei condignum honorem exhibere, atque ea, quae ab Imperatoribus et regibus ecclesiis collata et reddita sunt, inviolabiliter conservare, ab omnibus comitibus et vassallis meis² congruum honorem secundum consilium fidelium meorum praestare. Et haec omnia super haec sacrosancta Dei Evangelia tacta me veraciter observare iuro.³

Odo 888. ígérete:

conservabo...

et res ecclesiarum...

tam a regibus vel imperatoribus, quam a reliquis Dei fidelibus collatas sub integritate et immunitate absque aliqua inonoratione permanere concedam...

Igy hát a IX. sz.-i nyugati frank törvényhozást is nagyban foglalkoztató események, köztük az egyháziaknak birtokaikat biztosító és gyarapító törekvései, de nem kevésbé az anarchia is, mely Nagy Károly francia utódai korára oly jellemző, a factorok, melyek a római pontificale ordója csoportjának (az Albert és II. Ulászló magyar királyok koronázásához fűzöttek is idevalók) professióját létrehozták.⁴

A legfeltűnőbb változás ordóink professiójában az Odóé óta az, hogy míg az Odóé tisztán az egyháziakkal foglalkozik, az ordóké mintegy compromissuma egyházi és világi követelményeknek. A későbbi⁵ francia gyakor-

¹ 860. a koblenzi gyűlés után a küldötteknek adott capitulum, 298., 25. s. Károly 864 jún. 25. pitres-i nyilatkozata, 311., 35. s. (cap. 3.) és 328., 35. s. az Odo előterjesztette 876. capitulum a pothioni zsinatnak, 351., 20. s.

² V. ö. a 862 jún. pitres-i capitulum intitulációjában: Karolus... et episcopi, abbates... comites ac ceteri... fideles... U. o. 303., 15. sor.

³ B. *Pez* i. m. Pars III. p. 228. sq.

⁴ V. ö. az egész passusra *Schreuer*; *Krönungsrecht*, 43. k. II., melyet a jelen analysis nem egészen fed.

⁵ Már a Ratold apát (†986) formulája is. *Martène* i. m. II. 604. sqq.

lat aztán megállapodik abban, hogy a szertartás elején adja a Kopasz Károly által a püspököknek tett »promissiot«, a végén pedig az angoloktól átvett három praeceptumot.¹

Es épen ez az egyháziakra és világiakra egyaránt kiterjedése az eskünek mutat más eredetre, mint a püspökszentelésnél szokásos eskü utánzására.²

Jámbor Lajos maga tette fejére a koronát az után, hogy császári apja parancsai teljesítését megígérte s ezzel az első koronázási esküt letette.³ Ezt tekinti Schreuer a későbbi ígéretnek mintájának. Már pedig ez tisztán világi actus: Nagy Károly a koronával átadta fiának az imperiumot⁴ — püspöki (pápai) segédkezés nélkül. Kopasz Károly a papság és nép számára tett ígérését nem is a koronázáson adta, hanem azelőtt egy héttel.⁵ A legrégebb kimutatható ígérlet, a Cariberté⁶ az uralomra léptekor legfontosabb kérdést tárgyalja: nem hoz be új törvényeket és szokásokat, hanem meghagyja az apja uralkodása alatti állapotot;⁷ vagyis világi ígérletet tett, menten egyházi szertartásoktól. A frank ígérletknél jóval régebb angolok is (Egbert pontificáléja 760 körül)⁸ az egyházi szertartás bevezetése után tételnek.⁹

A mi végül az ordóbeli professiót illeti, ez letétele azon biztosítékoknak, melyekről a közelmúltban capitularékat és királyi nyilatkozatokat szerkesztettek.

¹ Schreuer: Krönungsrecht, 53. k. II.

² Így Schreuer u. o. 44. l.

³ V. ö. Schreuer u. o. 43. l.

⁴ Schreuer u. o. 65. és 66. l.

⁵ Schreuer u. o. 48. l.

⁶ 561—570. uralkodott frank király.

⁷ Grégoire de Tours: IX. 30. V. ö. Stubbs: Histoire constitutionnelle d'Angleterre 188. l.

⁸ Martène i. h. és az ígérlet Stubbs: Select charters, 62. l.

⁹ Byzancról már fentebb volt szó. Ezen világi eredetén, közjogilag jelentékeny voltán az eskünek mit sem változtat az a kétségtelen tény, hogy a megállapodott királylyá avatás szertartásai szorosan simulnak a püspökszenteléséhez, a hogy Schreuer ezt i. m.-ben 14. és k. II.-on kimutatja. Csakhogy ezt a már teljesen clericalisálódott III. Ottó idejére tehető ordóra teszi, a mikor az eskü aktualitását, tehát közjogi jelentőségét is elvesztette. A császári eskü, melyet a szentszék és a koronázandó előzetes tárgyalásai állapítanak meg (v. ö. I. Ottó esete, M. G., II., 28. sq. 962-ben, V. Henriké u. o. 65. sqq., 1111-ben, Barbarossáé u. o. 97. sq., 1155-ben, II. Frigyesé u. o. 240. sqq. 1220-ban), egyezik a római pontificale előírt püspökszentelési eskü elejével, valamint a pallium elnyerésekor tettével, meg az »auctoritate apostolica« felszentelte apátéval. (P. R., I., 76. sq. 109., 124., Brüsszel, 1736.)

Már most az a kérdés, használhatták-e egyáltalán Albert koronázásánál a *Pez* és *Meynert* ordóit, hogy tehát letette-e Albert, mikor magyar királylyá koronázták a bennefoglalt professiót, vagy sem.

A Bonfini közölte, II. Ulászló koronázásánál ő szerinte felhasznált, e típusú ordó ezt megerősíteni látszik. Csakhogy még az ő stilusvirágai közül is kitetszik, hogy az ő szabályzata jóval előrehaladottabb fokán áll a fejlődésnek, egészen közel a római pontificalebelihez, tehát csak akkor támogathatja B. M.-et, ha a közbeeső fejlődési fokokat az 1438. és 1490. közt lefolyt magyar koronázások képezik. Már pedig V. László¹ és I. Ulászló² koronázásáról fennmaradt leírások, valamint Tubero³ tudósítása egészen más, még pedig egymás közt egyező rendszerhez tartoznak. Még a Mátyásról szóló néhány szónyi feljegyzésből is csak az ordók ellen lehet érvelni.

A leírások nem adván egyebet, mint az actusokat, ezekre kell a vizsgálatnak szorítkoznia.

V. László	I. Ulászló	Tubero
	<i>Dlugoss</i>	<i>Callimachus</i>
—	—	kérdések ⁴
—	—	acclamatio ⁴
lovagütés	—	kard
kard ⁵	—	kardvágás
—	—	—
felkenés	felkenés	felkenés
ruhák	sarúk, ruhák, sarkantyúk	ruhák
—	legatusi kereszt	kereszt
—	sceptrum	sceptrum
—	zászló	alma
—	alma	zászló
korona	korona	eskü
*eskü ⁶	eskü	korona

¹ Aus den Denkwürdigkeiten der Helena Kottanerin. Lipse, 1846. 36. k. II.

² *Callimachus*: De rebus Vladislai, Schwandtner I. 463. 1. *Dlugoss*: Hist. Pol. L. XII. col. 742—3.

³ Commentarii L. II. § 7. Schwandtner, II. 146.

⁴ A nádor kérdi, hogy akarják-e az illetőt királyokul, mire a nemesség helyesel. V. ö. Kis Károly esete, *Túróczy* III. rész, VII. fejt., *Schwandtnernél* I. 209.

⁵ Cillei Ulrik adja neki, s ezzel a királyt lovaggá ütik. *Kottaner* J. i. h.

⁶ A jelen dolgozat feltétele.

V. László	I. Ulászló	Tubero
	<i>Dlugoss</i>	<i>Callimachus</i>
beültetés és felemelés	—	beültetés
lovagütés ¹	—	lovagütés
intronisatio ²	intronisatio ²	intronisatio ²
—	—	kardvágás ³

Igen feltűnő *Tuberónál* a felkenés hiánya, a lengyel történet íróinál pedig a már jóval jelentéktelenebb kardé, meg hogy V. László esetében és *Tubero* jelentésében ez utóbbi átadása világiak⁴ részéről történik. Egyébként a négyféle actusrend egymásközi eltérése csekély,⁵ de annál nagyobb az 1437. vagy 1490. ordókétől.

B. M. Bonfini:

papi kérdések

eskü

felkenés

kard

korona

sceptrum

intronisatio.

Actusrend szempontjából a magyar koronázások a XIII. sz. óta használatos francia ordók és a Lothártól VI. Henrikig történt császárkoronázások csoportjához tartoznak, a hová az I. Ottó óta dívott német is.⁶ Részletesebb tárgyalásra most nincs idő.

Ily megállapodott gyakorlatban egy idegen ordó behozatala nem valószínű, különösen, ha az még maga is ez ellen bizonyít.

Mert nemcsak, hogy az Albert néven kívül előforduló második specialitás a Romanum Imperium a complendá-

¹ Ujlaki Miklós üt a király helyett lovagokat. *Kottaner* i. h.

² Péter Pál-templomban.

³ A Márton-templom tornyán.

⁴ Így II. Lajosnál is. *Szilágyi*: A magyar nemzet története, IV. 384.

⁵ A háromhónapos királynak nem adhatták kezébe a sceptrumot, meg a legatusi botot, vagy az almát, de a menetben ott vitték ezeket, ha nem is a szokásosakat. *Kottaner*, i. m., 39. l. és a praelatusok, bárók stb. levele, melyből kitűnik, hogy az eredeti jelvények, a »Szent Istvánéi« Visegrádon maradtak, (*Katona*: *Historia critica* XIII., 94. sq.), a mi különben *Kottaner* J. előadásából is következik. I. m. 22—3. l.

⁶ V. ö. *Schreuer*: *Krönungsrecht* II. l.

ban (az utolsó imában M.-ben) egyenesen a német birodalomra mutat, hanem Albertnek koronázásakor felesége is volt; neki Erzsébet, mint Zsigmond leánya, örökösödési joga¹ nyitott utat a magyar trónra, kit vele egyetemben választottak és koronáztak meg Sengingi Márton szerint is — Pez erre a széljegyzetre látszik támaszkodni —, hiszen a koronázás előtt nézeteltérés is támadt az esztergomi primás és a veszprémi püspök között a fölött, vajjon melyikük joga a királyné megkoronázása.² A királyné koronázása azonban csak úgy meg volt szabva, mint a királyé, rendszeren függelékként követi ezt a kéziratokban, mégis kissé feltűnő tehát, hogy a két ordóban ennek semmi nyoma.

Maradna az »Albert« név, melynek előfordulta mégis csak az ordók felhasznált volta mellett szólna. Erre legvalószínűbbnek látszik, hogy B. és M. közös alapja azért vette be a nevet, mert Albert uralkodása alatt készült. Mert ha magyar koronázásnál akart volna az ordó szolgálni, okvetlenül kellett volna a magyar szokáshoz alkalmazkodnia.

Különben is nagyon nehéz az ilyen ordó tényleges használatát megállapítani. Teszem a német formulára csak a VII. Henrik koronázása az egyetlen példa, de ez is csak változtatásokkal. Épen az esküben lépnek fel új elemek.³

Igy Magyarországon is változtatni kellett volna az ordón. Schreuer az imperator kifejezés miatt elveti a professiót, mint XIII. sz.-i francia király ígéretét, noha Franciaországban bizonyára voltak császári adományok egyházak részére, melyek megőrzése a király tiszte,⁴ hiszen francia földön alakult ki az ígéret illetén szerkesztése is. Magyarországra ilyenmő adományokról nem tudok.⁵ Sőt magyar király vasallusairól sem szólhatott, ez a kifejezés a hazai gyakorlatban teljesen ismeretlen lévén. Ezek alapján hajlandóbb vagyok a bécsi és melki ordót Albert koro-

¹ Legélesebben elismerve az 1439. decretum conclusiójában: ... Alberto Regi, et Dominae Reginae suae Conthorali, quam principaliter hoc Regnum jure geniturae concernere dignoscitur... Kovachich: Vestigia 229.

² Fejér C. D. XI., 29. sqq.

³ M. G., LL. II. 390. sqq. Ott Habsburgi Rudolphhoz csatolva. V. ö. Schreuer: Krönungsrecht 6. l.

⁴ Holtzmann, Franz. Verfassungsgeschichte 126. k. II. Below-Meinecke, Hbuch. Abt. III.

⁵ IV. Henrik inkább magyar földből adományoz — német egyháznak: Sopron megyében száz telket a freisingi egyháznak. Pauler: A magyar nemzet története. I. 131. l.

názásakor fel nem használták, következésképp a professiót le nem tettnek tekinteni.

Kérdés azonban, nem tett-e Albert külön esküt az ország jogai és szabadságainak megőrzésére. Az 1439. máj. 29-én kiadott törvényének első cikke ezt mondja: ... antiquas leges et consuetudines hujus regni et libertates regnicolarum ecclesiasticorum et secularium, cuiuslibet status, ad priorem suum modum et statum, quantum de jure et cum honore, eorundemque Praelatorum et Baronum ac Regni nobilium consilio et auxilio possumus, reducemus, redintegrabimus, reformabimus, et de caetero in eisdem manutenebimus et conservabimus.¹

Lehetséges, hogy ebből a koronázási eskü tartalmát kell kiolvasni. Beczikkelyezik V. Lászlót is, az 1453. i. t.-cz.-be,² melynek az 1439. i. t.-cz.-kel való hasonlósága vezet a fenti következtetésre.

Egyébként Albertnek választásakor hitlevelet kellett kiadnia.³ Ennek egyes cikkei alkotják az 1439. törvény nagy részét s így csak a bevezetést és a befejezést adom:

Nos Albertus Dei gratie (?) Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. rex electus in Hungaria (?) et dux Austriae, Styriae, Carinthiae Carniolae, Marchio Moraviae, comesque Tyrolis, et nos Elizabeth eadem gratia nata (?) Hungariae regina electa, ducissa ac domina principatuum terrarum predictarum, praefati domini Alberti conthoralis recognoscimus et notum facimus publice per presentes, quemadmodum reverendissimi in Christo patres ac magnifici domini et nobiles episcopi et praelati, barones, nobiles, proceres, milites, militares atque incliti regni Hungariae incolae presentialiter in magna multitudine congregati post decessum quondam illustrissimi principis domini Sigismundi Romanorum imperatoris semper Augusti ac Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae etc. regis domini et patris, domini nostri dulcissimi Nos ducem Albertum prefatum in eorum ac dicti regni Hungariae cum regnis annexis regem coronandum ac dominum et Nos Elizabeth ducissam memoratam meorum predictique regni Hungariae etc. et reginam coronandum (sic) et dominam suo⁴

¹ *Marczali*: Enchiridion 243.

² Corpus Juris, milleniumi kiadás, I., 310. l.

³ Erre már *Ferdinandy Géza* is következtetett az 1439. törvény alapján. (A koronázás és közjogi jelentősége 22. l.) *Eckhardt* Ferencz a nyáron megtalálta a cs. k. belügyminiszteriumi levéltárban, B.-hez csatolva. B.-nek és a hitlevélnek másolatát is az ő szíveségének köszönöm.

⁴ Kimaradt »voto« (*Eckhardt*).

et aliorum regnicolarum absentium elegerunt et nominarunt¹... quod nos promissimus, imo promittimus bona fide, quod articulos infrascriptos tenere et adimplere volumus et debemus: (következik az 1439. törvény 1., 4., 5., 6. cikke, a 10-nek legeleje, a 14. és 16. t.-cz. ez utóbbi odamódosítva, hogy a királyi és koronajavakat csak a prelatosok, bárók és tanácsosai tanácsára fogja eladni, vagy zálogba vetni, míg a törvény senki tanácsára ezt meg nem engedi, a törvény 17. cikke² a 18., 19., 20., 22. és 21. cikkei.)

a befejezés:

Item quemlibet eorum presertim prebentem in nostram electionem consensum forsitan aliqua turbatione occurrente nec universaliter nec particulariter deferemus, sed omni posse tenebimus et manutenebimus et usque ad omnem extremitatem prosperam seu adversam, quod Deus avertat, ipsis adherebimus, signanter pro fide et bona voluntate eorum, quam nobis in presentiarum impenderunt. Item quod barones, prelatos, regnicolas alios regni Hungariae hic non presentes nostris literis et legationibus ac etiam personalibus affabilibus mitigabimus, ne hic nunc presentibus imputent aut egre ferant, quod in eorum absentia equem gratanter et benevole tanquam ab hinc presentibus suscepimus eosque et eorum quemlibet unacum presentibus equalibet beneficiis et favoribus prosequamur. In cuius rei testimonium presentes litteras sigillorum nostrorum appensione roboratas, quas etiam post coronationem nostram nostrae maiestatis sigillo confirmabimus.

V. László koronázásának már leírása jutott ránk, még pedig hiteles szemtanútól, *Kottaner* Ilonától, a kis király dajkájától. Ő is tesz említést esküről: mikor a királyné, a kis fiú és kíséretük a templom kórusa elé értek, a polgárok ennek ajtaján addig nem engedték be őket, míg a királyné fia helyett meg nem esküdött, — hogy mire, azt *Kottaner* Ilona nem mondja, csak azt, hogy magyarul szólott. Ezután beengedték őket, s a koronázás végbemehetett.

Azok a polgárok — *Kottaner* Ilona, mint udvari cseléd, tudott különbséget tenni a társadalmi osztályok között — a székesfehérváriak lehettek. *Bonfini* II. Ulászló koronázásánál elmondja, hogy a kaput a budai és fehérvári polgárok őrizték,³ *Długoss* szerint ugyan a budai polgárok joga a szertartáson fegyveresen jelen lenni,⁴ de V. László koro-

¹ Itt több szó kimaradhatott.

² Corpus Juris 286. l.

³ Rer. Ung. D. IV., L. X.

⁴ Hist. Pol. L. XII. Col. 742. sq.

názása olyan hirtelenében történt, hogy valószínűbb, hogy csak a fehérváriak jöttek el.

Miért követelték volna ezek oly határozottan az eskü letételét, hiszen a koronázáson sincs a polgárnak az őrségen kívül keresnivalója, az esküben sem részesül. Erzsébet-től is csak a saját privilégiumaik megerősítését kérhették, a hogy Mátyásnak is meg kellett a budaiak szabadságainak, törvényeinek, stb. sértetlenségét ígérnie, mikor választása után Buda alá érkezett.¹

Van azonban *Kottaner* Ilonánál a szertartást lezáró actusok közt egy rész, mely különös fontosságú. A királyt egy kis lépcsőn egy emelvényre vitték. »Da las man die ordnung zedel die darzu gehört.«²

Miért olvasták volna fel a szabályzatot épen ezen a helyen és máshol nem, másért, mint hogy az esküt olvasásuk fel belőle, s azt az érsek először latin, majd magyar szavai szerint³ elmondja a kis fiú helyett — Czillei Ulrik. *Turóczi* (az ő nyomán *Bonfini*) szerint ugyanis Czillei Ulrik tette le az esküt a király helyett »népe« szabadsága megőrzésére.⁴ A népen természetesen a papság és nemesség értendő.⁵

A királyt ezután arany takarón felemelték, majd a Szent Péter templomban inthronisálták.⁶

Mikor V. Lászlót Frigyes 1453-ban végre kiadta, László Pozsonyban esküt tesz le. Koronázás nincs, a korona Frigyesnél van, a magyarok pedig igaz és természetes urukul ismerték el Lászlót, következőleg az ország birtokát neki felajánlva, visszaadták.⁷ Az eskü első pontja a hitlevélnek :

¹ *Bonfini* i. m. D. III., L. IX.

² I. m. 38. l.

³ V. ö. Róbert Károly esküje.

⁴ *Turóczi* krónikája, *Schwandtner* I., 241. l. *Bonfini* i. m. D. III., L. 4.

⁵ Ugyanezen a helyen áll az eskü *Dlugoss*nál; a szertartás végén *Callimachus*- és *Tuberón*ál.

⁶ Ich... must jn tragen zu ainem stull, und must jn da nider seczen... mondja magáról *Kottaner* Ilona. Tehát e fontos actust a király dajkája végezte.

⁷ V. ö. V. László hitlevele M. N. Múzeum, Levéltár, 1453. jan. 29-ről keltezve.

... prelati Barones et nobiles Regni nostri Hungarie generali conuencione primum nuper Vienne ad nos congregati... nos verum et naturalem eorum Regem et dominum deuota fidelitate et oblatione concordii animo honorassent recognouissent et suscepissent, consequenterque possessionem huius Regni nobis grata oblatione reddentes...

...rex iurabit, quod Regnum suum Hungarie cum suis Regnicolis in omnibus et singulis iuribus libertatibus et legibus ac approbatis consuetudinibus inuiolabiliter conseruabit In quibus predecessores sui, puta dominus Sigismundus Imperator auus et dominus Albertus pater sui Idem Regnum et eius Regnicolas tenuerunt et conseruauerunt Et quod metas Regni Hungarie non alienabit sed pro posse defendet et alienata recuperabit.¹

Ez pedig szóról-szóra egyezik az 1453. I. törvénczikkkel.² A törvény záradéka elmondja, hogy az eskü tényleg letétetett.³

A hitlevél és törvény esküszövegének lényegét mondja Turóczi, illetőleg Bonfini is, eltekintve a határok épségétől, s így feltehető, különben is igen közelfekvő, hogy az 1440. pünkösdi koronázási eskü ugyanaz volt, mint ez az 1453-i.

Mint hogy a törvény február 6-ikával van keltezve,⁴ V. László pedig jan. 29-én adta ki a hitlevelet, melyben az eskü még csak ígéret, az eskü napja jan. 29. és febr. 6. közt keresendő.

Az ország területi épsége 1453-ban különösen aktuális ígéret, a cseh rablások és a nyugati határszél elvesztése idejében.⁵

Nem sokkal a kisded László pünkösdi vasárnapi (máj. 15., 1440) koronázása után megkoronázták a választott királyt is (júl. 17.).

Ulászló már a választási feltételek közt megígérte, hogy az ország összes jogai, szabadságai és jó szokásai megtartását koronázásakor esküvel fogja fogadni s róla oklevelet állít ki.⁶

¹ A prelátusok, bárók és nemeseknek stb. pedig esküt kell tenni a király iránti hűségre és engedelmességre, a hogy Imre fia Lászlónak is köteleztettek, mint fentebb említve volt, a hogy III. Endrének és Róbert Károlynak is. (*Hornecki* Ottokár i. h., ill. *Gentilis* közjegyzője instrumentumában i. h.)

² Corpus Juris I. 314. l.

³ A hitlevél befejező része ezt mondja: nos ... regale prestitum iuramentum.

⁴ A Corpus Juris »feria secunda proxima ante festum Purificationis B. Mariae Virginis« (jan. 29-czel) keltezi, de a 12. jegyzetben hozzát teszi, hogy az eredetiben Dorottya-nap (febr. 6.) áll.

⁵ Már 1440-ben vetette Erzsébet III. Frigyesnél zálogba Sopron városát, majd Koboldot, Fraknót, Kismartont, Kőszeget és Rohonczt. *Teleki*: a Hunyadiak kora. I. 237. l., 251—2. l.

⁶ *Katona*: Hist. crit. XIII., 26. sq. Imprimis itaque promittimus et pollicemur, quod postquam nos DEO fauente regni

Koronázásáról *Dlugoss* és *Callimachus* leírásai maradtak fenn.¹

Callimachus szerint az utolsó jelvény, a zászló átadása után és közvetlen a korona feltétele előtt előhozták az ország törvényeit és ezek szavára az érsek szerkesztette esküvel megeskették a királyt.² Az ország törvényein bizonyára az a »bizonyos könyvecske« értendő, melyet Ulászló törvényének bevezetése szerint II. Endre, Nagy Lajos és III. Endre törvényeiből szerkesztettek.³ Az országhatár szentsége nem szerepel még 1440-ben. A választási capitulatio erről is gondoskodik.⁴

1457 nov. 23-án mult ki cseh földön a király.

Az 1458 jan. 1-én összeült országgyűlés az ismert módon megválasztotta Hunyadi Mátyást királylyá.

Február közepén vonult be Mátyás Budára.

Mikor a város kapuja elé érkezett, a polgárság fogadta a bíró vezetése alatt, kinek kérésére Mátyás esküvel fogadta, hogy a polgárok szabadságát, törvényeit, szentesítményeit és egyéb mentességeit soha meg nem sérti.

Egészen az V. László koronázását bevezető kép.

Ugyanezt ígérte Mátyás az ország összes főnemeseinek és főpapjainak, mielőtt a várba bebocsáttatott volna. Következik a Te Deum a Boldogságos Szűz templomában, a hol a szent jogok, vagyis az egyház és papjai jogainak épségére esküszik.⁵

predicti Hungariae diadema feliciter suscepimus, in ipsa coronatione nostra omnia iura, libertates et bonas consuetudines regni ipsius, vsque ad presens tempus tentas et obseruatas iuramento et litteris nostris regalibus confirmabimus... Krakkó, 1440. márcz. 8.

¹ *Callimachus*: De rebus Vladislai. Schwandtnernél I. 463. l. *Dlugoss*, Hist. Polonica. L. XII., col. 742. sq.

² Tandem prolatis in medium regni legibus institutisque, exigit (t. i. a primás) ut in verba ipsorum iuret. Ille ubi in quae concepit pontifex verba, iurauit, illico coronatus suggestum... conscendit... i. h.

³ *Kovachich*: Sylloge 59. sqq. (61. l.) Quibus (t. i. a koronázás) ... peractis ipsa universitas Regni nostri... supplicavit, sibi de speciali dispositione... per nos provideri, exhibuerunt... quendam libellum... certos articulos constitutionum... ex Litteris condam Andreae, filii III. Belae Regis, et Ludovici... item ex quibusdam literis olim Praelatorum, Ecclesiasticorum, et nobilium Regni, tempore coronationis, condam alterius Andreae Regis Hungariae, dicti de Venetiis emanatis, extractos, et excerptos in se continentem § 2. supplicantes majestati nostrae... ut... constitutiones easdem innovantes confirmare dignaremur...

⁴ *Katona* i. m. XIII. 26. sqq.

⁵ Az egész passus *Bonfini*nél i. m. D. III. L. IX.

Tehát háromszor is esküdött: polgárnak, nemesnek, papnak. A város kapujában, a vár előtt, a templomban. Koronázásra nincs kilátás, a korona a császárnál van. De kell rá mód, valami külső jel, mely az uralomnak a megválasztott király által való átvételét demonstrálta.

Ez az inthronisatio volt.

A magyar történetben a király beültetése a trónusba már régen nagyobb jelentőségű actus.

Ez — kétségtelenül a koronázással egyetemben — nyugatról átvett, a Merovingok hanyatlása korára visszamenő szokás, mintegy reminiscentiája az ősi frank pajzsra emeléssel való választásnak.¹ III. Károly navarrai király 1390-iki koronázásakor a szertartás azzal végződik, hogy a bárók és a városok követei nevében Pampelona követi és procuratorai a királyt pajzsra háromszor a magasba emelik, miközben azt kiáltják: Real, Real, Real, a király meg pénzt szór közéjük. Ezután a két püspök (a pampelonai és tarazonai) a pajzsról levezetvén a felségtrónusba inthronisálják Károlyt.

Mikor IV. Henrik visszaszerezte Salamonnak az uralmat (1063 szept.), egész Magyarország egyetértésével és kikiáltásával apja trónusába beültette.³ II. Henrik (1002 jún.) és II. Konrád (1024 szept. 8) világi inthronisatióban részesültek. Talán még III. Henrik is. IV. Henriket 1056-ban II. Viktor inthronisálta Aachenben. Úgy látszik, V. Henrik esetében is világi inthronisatio történt.⁴

Salamon trónbaültetése IV. Henrik részéről az actusnak a német jogszokásban való jelentős voltát bizonyítja és közvetve talán az ő inthronisatiójára mutathat.

A későbbi magyar koronázásoknál V. Lászlót és I. Ulászlót inthronisálják, Lászlót még fel is emelik a koronázó templomban s még egyszer beültetik a Péter Pál templomban. Ulászlóra a vázlatosan elbeszélő lengyel történetírók csak ez utóbbi actust említik.⁵

Mátyás az eskük letétele és a Te Deum után a királyi palotában az ország ügyeit intézendő leült,⁶ a mi megfelel a koronázási szertartás fentvázolt befejező actusának, az

¹ V. ö. *Schreuer*: Krönungsrecht §. 15. 126. k. II.

² *Martène*, i. m. csak »Károly«-t említ, sorszám nélkül. Mint-hogy III. Károly 1387. és 1425. közt uralkodott, nem igen lehet másra gondolni. *Lavis-Rambaud* i. m. III. köt. 471. l.

³ Képes krónika, *Toldy* kiadásában 51. fej. 53. l.

⁴ Az egész összeállítás *Schreuer*nél. Krönungsrecht §. 15. 134. k. II.

⁵ *Callimachus*, *Dlugoss*, *Kottaner* I. i. hh.

⁶ *Bonfini* D. IV. L. I. ... Quum in Regia consedisset ad

intronisatiónak. Az eskük és az intronisatio napjától számítja Mátyás uralkodása éveit, czímezi magát »dei gratia rex«-nek. Addig csak az »electus« jár ki neki.¹

Az intronisatio napja pedig 1458 febr. 16-a volt. Ezen a napon kelt Mátyásnak a bártfaiakhoz intézett meghívója, melyben már »Dei gratia Rex«-nek nevezi magát, akkor pedig már Budán volt, ez lévén a keltezés helye.² 1465 febr. 16-án még csak a hetedik uralkodási évet számítja,³ 1475 febr. 17-én már a tizennyolczadikat.⁴ Vagyis február 16. még az előző, február 17 már a következő uralkodási évbe esik. Már pedig más epochalis nap, mint a választásé, a koronázásé, vagy az intronisatio és az eskük letételéé nem képzelhető. *Bonfini* úgy adja elő e két actust, hogy azok csakis a bevonulás napján történhettek. A bevonulás legkésőbb febr. 16-án történt, a mi e szerint az intronisatio és az eskük letételére is áll. Ez pedig azt jelentené, hogy az epochalis napot a régi évhez számítják, hacsak nem akarjuk feltételezni, hogy a kancellária hibázott. Ez megeshetett, hiszen Mátyás csak koronázása után (1464 márcz. 25.) kezdi uralkodása és ezzel egyetemben koronázása éveit is⁵ jelölni.

Budára való bevonulásának napjától, vagyis az intronisatio s az eskük letétele napjától kezdve a tényleges hatalom Mátyás kezében van. De formailag királylyá creálása nincs befejezve. Ezt teszi a koronázás, melynek megtörténtével az intronisiót, vagy az eskük letételét tekintették a creáló actusnak, mert addig óvakodik a király, a tényleges uralkodó, uralkodási éveit számítani.

Az intronisatio s az eskük közt nehéz a választás. Természetesebb lenne az uralkodói hatalom átvételét demonstráló trónralépést a királylyá tevő actusnak tekinteni. De II. Lajos példája másra mutat. Ő maga írja I. Zsigmond lengyel királyhoz intézett levelében, hogy jegyese királynévá való koronázásakor letett esküje volt az utolsó tennivaló uralma megerősítéséhez.⁶ A nemesség pedig csak azzal a feltétellel egyezett bele 1508-iki koronázásába, ha nagy-

componenda regni negocia animum aduertit... Így az eskük az intronisatiónak mintegy feltételét képezik.

¹ 1458. máj. 10-én kelt első oklevele, melyben »dei gratia rex« a czíme. *Teleki-okmánytár* X. 573. l. 279. db.

² *Kaprinay* II. 141. Hung. dipl.

³ *Teleki-Okmánytár* XI. 105 sqq.

⁴ *Teleki-Okmánytár* XI. 520. k. II.

⁵ A *Teleki-okmánytárban* 1464. jún. 8. kelt az első uralkodási és koronázási évet jelölő oklevél. (XI., 84. k. II. 358. sz.)

⁶ *Acta Tomiciana* V. 441. l.

korúvá lévén, leteszi az 1508-ban apja által letett esküt s addig a királyi hatalom neki át nem adható.¹

Ezek után csak annyi mondható, hogy az inthronisatio és az eskük actusai közül valamelyik (vagy talán a kettő együttesen?) juttatta Mátyást a tényleges királyi hatalom birtokába. A formális betetőzést a koronázás adja, ez zárja ki, hogy creáló actusnak tekintessék a trónralépés vagy az eskü; a választásról szó sem lehet.

Mátyás és hívei kényszerhelyzetben voltak: nincs korona s ennek az utolsó követelménynek, a koronázásnak elvégzése után nyilvánítták csak az említett actusokat királyi tevőknek. De következtetlenség mutatkozik az egész korszakban ebből a szempontból.

I. Ulászlót a választás nem tette teljes jogú királylyá, ha tényleges uralkodó volt is, de felavatásának közjogi hiányait, hogy t. i. nem a szent koronával koronázták meg, épen annak a soha többé² nem alkalmazott elvnek, mely szerint a korona hatásossága és ereje a rendek helyeslésében áll, kimondása árulja el, nemkülönben az a körülmény, hogy külön ki kell mondaniok a rendeknek, hogy a fenti elv alapján érvényesen koronázott Ulászló ugyanazt a teljes uralkodói hatalmat nyerte el, mintha a szokásos koronával koronázták volna meg.³

V. László öröklő jogán nyerte el a trónt.⁴ Őt igazi és törvényes magyar király- és urukként hajlandók az 1445-iki törvény alkotói elfogadni, a nélkül hogy más uralkodói jogcímet említenének (koronázás a szent koronával!), mint hogy László herczeg úr Albert néhai magyar király fia.⁵ A pozsonyi országgyűlés (1453) is igazi és természetes királynak nevezi.⁶ Mátyást pedig még az Isten kegyelméből való királyi cím sem illeti inthronisatiója és esküi letétele előtt.

II. Ulászlót már a választás creálta. Már a választást és feltételeit elfogadó oklevelében, a Farkashidán kötött

¹ *Kovachich*: Vestigia 457. l., abban az oklevélben, melyben II. Ulászló fia megkoronázhatását kéri, teszi ezen ígéretet is. 1508 máj. 27.

V. László is, mikor tényleges uralkodóvá lesz s neki az »ország birtokát visszaadják«, esküt tesz. (L. fent.)

² Így Mátyás esetében sem.

³ Az oklevél *Kovachich*: Vestigia 235. sqq., kül. 239. és 240. ll.

»Uralkodási éveit a koronázástól számítja. (N. Múzeumi levéltári törzsanyag.) Pl. 1455 febr. 2. és ápr. 24. 15. évet jelez, okt. 14. (közelebbi nincs a Múzeumban) már 16-ot. (De 1453 máj. 3-án már 14-et!)

⁵ *Kovachich*: Supplementum. II. 11. l.

⁶ Corpus Juris I. 310. l.

szerződésben Isten kegyelméből magyar királynak nevezi magát s azt uralkodása első évével kezeli.¹

II. Ulászló kancelláriája azonban két epochalis napot használ: 1490 júl. 15-öt és 1490 szept. 23.²

Mátyás 1458 májusában országgyűlést hívott egybe, melynek végzései közül a 2. articulus így szól: Et quia Regia Majestas Antiquas Leges, et consuetudines hujus regni sui, et libertates regnicolarum ejusdem Ecclesiasticorum scilicet, et secularium, ac alterius status hominum, ad statum, et modum priorem, quantum de Jure, et cum honore suorum Praelatorum, et Baronum, ac Regni Nobilium Consilio, et auxilio poterit, reducere, reintegrare, et reformare, et tandem de caetero Regnicolas in eisdem conservare teneatur, et manutenere.³

A Bonfini-közölte eskü kivonata ennek a cikknek, a mely már harmadik eset lenne az eskü törvénybefoglalására. (Albert (?), V. László kimondottan.) Kovachich szerint Mátyás ugyane törvény 55. cikkében említett esküjét, hogy nem ró ki más adót, mint a kamara hasznát, nem sokkal uralomralépése után, a fent tárgyalattal egyetemben tette le.⁴

Mátyásnak hamarosan támadt ellenzéke, a III. Friggyessel tárgyaló Garai—Ujlaki-csoport. Ez ellen szövetkezik híveivel, kölcsönös hűségi fogadalmukról oklevelet állítanak ki, melyben a király megismétli inthronisatiója napján tett esküjét, természetesen csak hívei számára.⁵

¹ Katona: Hist. crit. XVII., 46. sqq. 1., 1490. júl. 31-ről. Ulászló kancelláriája hol a választástól, hol a koronázástól számítja az éveket. A N. Múzeum levéltári törzsanyagát tekintve: 1492 aug. 15-én vagy szept. 8-án, de már a választás napján (júl. 15.) túl s a koronázásán (szept. 23.) innen, harmadik évet ír, mely szám csak úgy jön ki, ha 1490 júl. 15-től, a választás napjától számítják. 1495 szept. 5-én azonban 5-ik évet jelez, ez pedig csak 1430 szept. 23-tól, a koronázástól számítva adódik. A választástól számítják az 1491 júl. 31. és az 1510 szept. 21. oklevelek is (Fraknoi: Kegyúri okmánytár 615. l., 356. db., ill. 81. l. 63. sz.) A koronázástól az 1495 szept. 9. (Fraknoi i. m. 610. sqq. 354. db.), az 1495 szept. 5., 1496 júl. 19. kelt levelek a M. N. Múzeum törzslevéltáranyagában. A felhozott esetek közt több szól a koronázástól való datálás mellett, de ez lehet véletlen is, mert természetesen csak a júl. 15. és szept. 23. közt kelt darabok jöhetnek számításba.

² A koronázás ezen dátumára lásd az Ulászlóra vonatkozó passust.

³ Kovachich: Vestigia. 300. l.

⁴ Kovachich i. m. 328. l.

⁵ Kovachich: Vestigia 350. sqq., az eskü 354. l.: ... praefatos Fideles nostros in eorum justis juribus, et Bonis consuetudinibus conservabimus, et conservari faciemus ... stb.

1459 febr. 6-án választották meg Garaiék Frigyeszt magyar királylá, az erről febr. 17-én kiállított oklevélben¹ Frigyes kötelességévé teszik, hogy koronázásakor megígéri párthívei és Magyarország kiváltságai-, jogai- és dicsérendő szokásainak megőrzését.

Frigyesről mind ez ideig nem sikerült a forrásokból megállapítani, hogy tényleg megkoronáztatott-e magyar királynak² s így azt sem, hogy az esküt letette-e. A mi pedig az eskü tartalmát illeti, az ugyanaz, mint azoké, melyeket V. Lászlónak és I. Ulászlónak koronázásukkor, Mátyásnak bevonulásakor tennie kellett.

A korona miatti hadakozásokat befejező békeoklevélben³ a császár kiköti, hogy azon eskü ellenére, melyet Mátyás a koronázáskor Magyarország szabadságai, jogai és dominiumai megőrzéséről és visszaszerzéséről tenni fog, Frigyes Fraknó és Kobold várai békés birtokában megmarad s e megegyezést (concordia) és szerződést (inscriptiones) Mátyásnak esküjéből »expresse« ki kell zárnia.⁴

Sem Mátyás esküjéről, sem általán e kivétel megtörténéről nem tudok.

De az esküről magáról megtudni a békeokmányból, hogy az eskü állandó, megszabott formula volt, a mi a fentebbi feltételek,⁵ melyek az eskünek épen állandó voltára támaszkodnak, alapját szilárdítja. Megtudni azonkívül azt is, hogy az állandó formulában megvolt a határépség ígérése is.

Ha *Kovachich* a kivétel megtételének azt veti ellen, hogy Mátyás azért nem tehetle le ezt a Frigyes kívánta esküt, mert igazságtalanság lett volna a királyt, a kinek az ország nem öröklött tulajdona, kötelezni, hogy a csupán zálogbavetett helyeket többé Frigyesről vissza ne követelje, s mert esztelenség lett volna az ilyen ideiglenes természetű zálogot örökérvényűvé tenni, a mit az egyezés sem kíván. A jogok visszaváltásáról Mátyás nem mondhatott le és nem is volt a szükséges 40.000 forint olyan sok, hogy azért a felavatási esküt meg kellett volna változtatni. »Re ipsa« folytatja *Kovachich* Mátyás 1464 Szent György napján

¹ *Kovachich*: Vestigia 348. sqq. és 351. l. V. ö. *Fraknói* előadása, *Szilágyi* i. m. IV., 196.

² *Hoffmann*: Friedrich des III. Beziehungen zu Ungarn. Bresslau, 1887. 19. k. l.

³ *Teleki* okmánytár XI., 70. sqq., 1463. júl. 19.

⁴ V. ö. *Szende* i. m. 36. l.

⁵ Albert és V. László esküi.

Budán kiadott ezen egyezséget cikkről cikkre megerősítő oklevélben a zálog vissza nem vételéről nem tesz említést.¹

Arról lehetne vitatkozni, igazságtalanság volt-e az ilyen kifejezett kivétel az esküben. A 40.000 forint azonban nagy összeg, különösen ha a koronáért járó 80.000-et hozzászámítjuk. Ennek fedezésére még megszavazták 1462-ben az egyszer fizetendő egyforintos adót, de egyúttal több nemes garantiáját kényszerítették ki, hogy Mátyás többé adót még csak nem is kér a rendektől.² Hogy pedig említett leveleiben nem tesz külön említést a várakról, mikor a Frigyessel kötött szerződéseket megerősíti, csak természetes, hiszen a

<i>király szavai szerint</i>	<i>Dénes esztergomi érsek és a többi főúr és nemes szavai szerint</i>	<i>meg István kalocsai érsek és a többi követ szavai szerint</i>
... disposiciones, tractatus et ligas... de articulo ad articulum approbamus, ratificamus, confirmamus, et... observare promittimus... ³	... disposiciones et pacta... omnes articulos, clausulas et capitula acceptamus et approbamus easque... confirmamus... ⁴	promiseramus... vt disposiciones tractatus et pacta consensu et ratihabitione dicti... regis ac... prelatorum et baronum regni confirmari facere faceremus. Quod et fecimus... ⁵

a mibe lehetetlen az 1463 júl. 19-iki békeoklevél valamennyi pontját be nem értettnek tekinteni, a mint lehetetlen azt kívánni, hogy semmi egyebet külön nem említvén, ezt az egyet, meg az örökösödést külön említsék.

Igaz, hogy e várak csak II. Ferdinánd hitlevele értelmében kerülnek vissza Magyarországhoz,⁶ de Mátyás nem törődött egy pár várral, ő egész Ausztriát hódította meg.

A fejlődés szempontjából Mátyás esküi sem jelentenek újabb fokot. Mennek a megkezdett vágáson, a XV. századi eskü egyenletes útján: a szabadságokat, privilegiumokat, törvényeket, az ország területi épségét biztosítják, a

¹ Kovachich: Supplementum II. 168. sqq.

² Szilágyi IV. 203. k. 1.

³ 1464. ápr. 24. Katona: Hist. crit., XIV., 720. l.

⁴ U. o. 717. sqq.

⁵ U. o. 715. sqq.

⁶ Marczali: Enchiridion 519. k. 1. és 6. jegyzet.

hogy Albert feltehető ígéretei óta az eskük másfél százados megszokása után szokás. A kifejtett rendi élet kora ez, a speciális kérdésekről törvények intézkednek.¹

II. Ulászló is választott király volt.

Még a személyre nézve nem is döntött a választógyűlés, mikor a capitulatiót megszerkeszti.²

A feltételeket Ulászló elfogadta az 1490 júl. 31-én kelt farkashidai szerződésben,³ később becikkelyezik az 1492-iki törvénybe.⁴ Lényege a capitulatiónak a következő: Magyarország és az alávetett tartományokat, nemkülönbön összes lakosaikat ősi jogaikban stb. megőrzi, újítást (a hogy ezt Mátyás tette) be nem hoz, az egyforintos adót eltörli. A birtokokat, melyeket Mátyás, vagy a királyné jogtalanul lefoglaltak, maga visszaállítja, másokkal visszaállíttatja. A koronát Visegrádon a koronaörök őrzi. Morvát, Sziléziát és Lausitzot el nem idegeníti, hanem az esetleges visszaváltási összeget a koronával együtt őriztetni. Így megtartja Ausztriát is a római királylyal szemben. A császárral és a római királylyal nem egyezkedik, csak az urak és bárók egyetértésével. Magyarországon lakik. Ha Magyarországon tartózkodik, összes officialisai magyarok lesznek. Magyarország ügyeiről kizárólag magyarokkal tanácskozik. Az egyházi méltóságokat csak érdemes magyaroknak adja. A határvárakat csak magyaroknak adja tisztségül. Birtokokat csak érdemes magyaroknak adományoz. A nyolczados bíróságok bírái a tárgyalásoknál jelen legyenek s pártatlanul szolgáltatssanak igazságot. Egyszerű panaszra vagy besúgásra semmilyen alattvalót meg nem károsít. A jelenlegi pénzt csak a praelatusok és bárók tanácsára változtatja meg. A koronázása

¹ Az 1464. i. t.-cz. Mátyás esküjét adja, ha nem is kifejezetten s a visszaszerzések elhagyásával is. Corpus iuris, I., 344. l.

² Szilágyi i. m. IV. 339. l. Ez tehát igazi választási feltétel volt, a hogy az okmány maga is kifejezi: a praelatusok, bárók, az ország többi főembere és összes lakosai... nos (Uladislaum)... sibi... cum infrascriptis *conditionibus*, pactis et articulis, in regem... elegerunt... (Enchiridion, 307. k. l.) Hogy I. Ulászló 1440 márcz. 8. a választást elfogadó oklevelét is capitulatiónak neveztem, annak a »*conditiones* et modos infrascriptos, quos... oratores Regni Hungariae... per Nos admittere et manutenere ardentius desiderarunt» mondat az oka. Albert, a ki örökölte trónját, hitlevelét állít ki, hitlevelében nem »*conditiók*«, hanem »*articulusok*« vannak. Albert hitlevele talán inkább lenne feltételnek nevezhető, ha a döntő szavak a bevezetésben nem hiányoznának.

³ Katona i. m. XVII., 46. sqq.

⁴ Corpus Juris, I. 472. k. II. a 17., 18., 19. és 20. §§. kivételével.

előtti határozmányokat, melyeket az ország decretumának neveznek, megtartja és oklevélben elfogadja. Az elzálogosított helyeket visszaváltja és a zsoldosokat maga fizeti.

Aug. 9-én ért¹ Ulászló Budára, hol ugyanolyan szer-tartással fogadják, mint Mátyást: »itt, Budán az ország trónusába ültettek és elhatározták, hogy megkoronáznak«, írja Ulászló koronázási meghívójában a bártfaiaknak.² Az ő inthronisatiójának már nincs meg az a közjogi súlya, mint a Mátyásénak, nem creáló actus — a minék az 1458-ít Mátyás koronázása után tekintették —, inkább csak bemutatása az új királynak. De jelentősége tagadhatatlan, talán Ulászlónál is a tényleges hatalom átvétele külső jelének vehető, a hogy Mátyásnál.³ A választó bárók és praelátusok a választást tudtul adó körlevele is a választás, az inthronisatio és a jövő koronázás mozzanatait említi.⁴

Bonfini ép úgy adja elő II. Ulászló bevonulását,⁵ mint Mátyásét, csak rövidebben s az ígéretek mellőzésével. Egyedül a zsidóknak ígéri e szerint Ulászló, hogy Mózes törvényei szerint élhetnek. A koronázás szept. 23-án ment végbe.⁶ Bonfini egy ordót fűz hozzá, melynek rokonairól, különösen az állítólag Albert koronázásakor használtról már volt szó.

Bonfini ordója nemcsak hogy ép úgy kiűt a magyar fejlődésből, mint B. és M., hanem teljesen ellent is mond azon feltétlenül megbízható feljegyzéseknek, melyeket *Bonfini* az ordón kívül a koronázásról tett. Így ő elmondja, hogy a primás, a kiskorú Estei Hippolyt, a ki koránál fogva úgy sem végezhetne volna a szertartást, még csak ott sem volt Fehérvárott s helyette a zágrábi püspök fungált, de az ordóban meghagyja a »metropolitanust« koronázónak. Elmondja, hogy a koronázási menetben Corvin János vitte a koronát,

¹ Szilágyi i. m. IV. 346. l.

² Kovachich: Vestigia, 412. sq. 1490. aug. 13.

³ Mátyásnál ezt az uralkodási évek ettől való számítása is támogatja, az inthronisatiónak uralomkezdésjelző természete azonban épen abból következtethető, hogy mikor koronázás nem lehetséges, ezt alkalmazzák, s 1464 óta legalább is ezt tekintik a kreáló aktusnak. I. Ulászló is, mikor másodszer inthronisáltatott, bíraskodik, mert a királynak a hadügy után az igazságszolgáltatás a legfontosabb tiszte (*Callimachus*, i. h.), vagyis a kreáló aktusok elvégeztével hozzáfog királyi teendőihez, a hogy a budai várban trónralépett Mátyás is az ország ügyei intézéséhez fog hozzá.

⁴ Kovachich: Vestigia, 411. sq. 1490. aug. 12.

⁵ I. m. D. IV. L. X., az ordo u. o.

⁶ A meghívón szept. 14. áll (a szent kereszt felmagasztaltatása), de Bonfini szept. 23-ra jelzi, minthogy elhalasztották. I. h. A meghívó Kovachich: Supplementum II., 285. sq.

Báthory István a kormánypálczát, Kinizsi Pál a kivont kardot, Geréb Mátyás a hüvelyébe zártat, az arany békekeresztet, István szerémi püspök, a vránai perjel a keresztet, Lo-sonczi László a királyi zászlót. Az aranyalmát a Szentgyörgyi gróf.¹ Ezeket az unctióhoz szükséges szentelt olajjal együtt az oltárra tették. Miért nem említi az ordó a koronán, a kormánypálczán és a két kardon kívül a többit? Mért nem használták ezeket úgy, mint I. Ulászló koronázásakor? Mért tartotta a király csak a sceptrumot, s az aranyalmát nem, mikor a »metropolitanus« inthronisálta? Mikor Mátyás a koronázás után Vitéz Jánost Biharral megadományozta, a trónuson »sacra corona, sceptrum, pomoque conspicius« ült.²

Hogy a professióból a Magyarországra nem illő »imperator« és »vasallus« kifejezések elhegyésével a magyar viszonyokhoz alkalmazkodik *Bonfini* ordója, az onnan van, hogy az író az egész szabályzatot átstilizálta s ha az »imperatort« talán a magyar viszonyokra való tekintetből hagyta el, a »vasallus« elejtése inkább a humanista írónak középkori kifejezések elleni idegenkedésének tulajdonítható. Általán, az ilyen átdolgozott szöveg egyes kifejezéseire nem igen lehet építeni.

Igy hát *Bonfini* ordója sem elfogadható, következésképp II. Ulászló a professiót le nem tette.

Az egyházi szertartás végeztével, a Péter-bazilikában tartott bíraskodás után, a király kiment a külvárosba s ott egy emelvényre lépett. Általános kívánságként hangzott fel, hogy az ország jogait, privilégiumait, különösen pedig az Endre királytól származókat a többi feltétellel együtt megtartsa. Báthory István szószekekről követelte, hogy a törvényes, megkoronázott király mindezeket elfogadja, megerősítse. Csendet parancsolnak, megszólal a király³: »... a mi nek esküvel való ígérését kívánjátok, íme legyen... esküszünk, hogy mindazt, a miben az ország határán megegyeztünk, az oklevelünkkel megerősített egyéb feltételekkel egyetemben, sértetlenül megőrizzük...« Megcsókolta a keresztet és megesküdött erre. Báthory István exponálta magát a koronázás utáni eskü letétele érdekében, ő ott volt a koronázáson, benn a templomban, hiszen a kormánypálczát is ő vitte a

¹ A jelvények megegyeznek a *Callimachus* és *Dlugoss* által említettekkel.

² *Bonfini* i. m. D. IV., L. I. 1690. 388. l.

³ *Bonfini* hosszú beszédet ad szájába, melyet Ulászló természetesen nem mondott el, az esküre vonatkozó részt adom csak belőle.

menetben, tudhatta, hogy a templomban mi történt, hogy esküdött-e egyáltalán s ha igen, mire esküdött Ulászló. Ha tehát épen ő az, a ki az aranybulla és a többi jogok, privilégiumok meg feltételek megőrzését követeli, talán arra lehetne következtetni, hogy a szertartás alatt nem tétetett le az eskü a törvényeknek a formulában előírt megtartására. Ezt közvetve fel lehetne használni az ordó melletti bizonyítékként: azért kellett Ulászlónak odakint újból megesküdni, mert bent csak az ordóbeli professiót tette le. De ez mit sem változtat az ordo ellen szóló érvek súlyán. Azonkívül a XV. századi szokásos esküformula szintén különbözik a Báthory-félétől, mely körülmény szintén érthetővé teszi a feltételek (Ulászló nem ismétli, csak a conditiókat, tehát az Endre király törvényeit sem, s így Werbőczy állításának még 1490-ben sem volt meg az alapja)¹ újramegerősítését.

Ulászló a capitulatióban megígérte, hogy Mátyás hódításait megtartja. Az esküben erre nincs nyom, sőt még *Bonfini* szóáradatából is kihámozható Ulászló tiltakozása nagy elődje hódító politikája ellen. »Mi nem haszontalan háborúk folytatására, hanem a béke és nyugalom megalapozására jöttünk ide«, mondja az esküt bevezető beszédben. Azt is fogadja még e beszédben, hogy mit sem teend, csak a mi feddhetetlen és igen kegyes fejedelembesz illik, érdemeket szerzend a haza (*Bonfini* nyelvén *respublica*) körül, mitől sem irtózik annyira, mint a tyrannistól.

Róbert Károly idejében az oligarcha a tyrannus, II. Ulászló trónraléptekor a hatalmas Mátyás. I. Károly a köznemesség jelöltje, II. Ulászló választási capitulatiója² a főekkel kötött pactum.

Ez az 1490-ben a szabad ég alatt tett eskü tehát némi változást jelent az előzőkhöz képest. A többi XV. századi fogadalom tartalma: a törvények, szabadságok, mentességek, kiváltságok, jogok és szokások megtartása a választási capitulatio második czikkét képezi s ezzel egyetemben belekerül az 1492-iki törvénybe.

Az utolsó itt tárgyalandó eskü II. Lajosé. II. Ulászló arra kéri az 1508-iki országgyűlést, hogy akkor kétéves fiát³ megkoronáztathassa. Az oklevél szerint,⁴ melyből erről értesülünk, a rendek ebbe bele is egyeztek azzal a kére-

¹ Werbőczy: Tripartitum II., 14., § 12.

² Marczali: Enchiridion 306. k. l.

³ Született 1506. júl. 2. Szilágyi i. m. IV. 381. l.

⁴ Kovachich: Vestigia 455. sqq., különösen 457—8—9. 1508. máj. 27.

lemmel, hogy jövőendő biztosságuk, nyugalma és szabadságuk fenntartása érdekében Lajos és saját maga nevében megígérje Ulászló, hogy őket és az országot törvényeiben s az Ulászló-adta szabadságaiban megtartja és tartatja, meg hogy Lajost semmi külföldi fejedelem gyámsága alá nem adja. Erről az ígéretéről adja az oklevelet, melyben arra kötelezi Lajost, hogy érett korúvá serdülvén, az említett szabadságok megtartását hasonlóképen királyi szavára kell fogadnia s addig neki a királyi hatalom át nem adható.

A mi nem más, mint az eskü letételének creáló actussá való emelése, koronázással és választással szemben.

II. Lajos a megígért fogadalmat eskü formájában le is tette. 1521 nov. 30-ra hívja meg a rendek követeit királyné ő felsége (akkor még csak menyasszonya) koronázására¹ s a saját maga esküjének letételére. I. Zsigmond lengyel királyhoz írt levelében decz. 11-ét mondja a már letett eskü és koronázás napjának.²

II. Lajos ígéretéből az elveszettek visszaszerzése tehát szintén hiányzik, pedig volna mit visszahódítani. Mátyás birodalma visszaállítására már nem is gondolnak.

Formai változás a Jagellók alatt, hogy II. Ulászló a szabad ég alatt, az egyházi szertartás után esküszik, II. Lajos pedig olyasféle lehetett, mint V. Lászlóé vagy Mátyásé a templomban: koronázáson kívüli.

S Lajos ezen esküjével lezáródik a magyar koronázási ígéret fejlődésének első étappe-ja, a második a már megállapodott szöveget mutatja, melyet osztrákházi királyaink mondtak.

Láttuk az első kezdetet: az esetről esetre való változást a szerint, hogy erős királyi hatalom, a földbirtokosi jog, az ország törvényeinek sértetlensége, a szent korona terület-épsége, az oligarcha, a tyrannus letörése, majd a törvény, jog és jó szokások fenntartása az ideál, melynek megvalósítását a nemzet trónralépő királyától várja.

II. Endre óta egy kivétellel (IV. Béla) valamennyi Árpád esküje ismeretes. Rövidebb szünet (Venczel, Ottó) után Róbert Károly uralkodói programja következik, mely után azonban hatalmas úr tátong (1309—1438). Az újra felbukkanó királyi ígéret immár egyhangúbbá válik, tart a XV. század végéig a nélkül, hogy az 1309-ben elszakadt láncz utolsó szeméhez szorosabb kapcsolat fűzné. Ez már

¹ Kovachich: Supplementum 509. l.

² Acta Tomicianae. V. köt. 415. l. 441. sz.

más világ, csupán a szent korona birtokainak épsége maradt meg a régi törekvésekből. A teljesen kifejlett, majd elhatalmasodott rendi élet kora a XV. század, szabadságai és kiváltságai biztosítása nélkül nem nyugszik a nemes. Újból fellép az ország biztos hatalmi állásának követelése, hogy az oligarchia elfajulása ellene szóljon, sőt elfojtsa s Mátyás utódának csupán választási feltételeire — az oligarchiával kötött pactumára — kellett esküdnie. De nem is bíztak kikiáltásában.

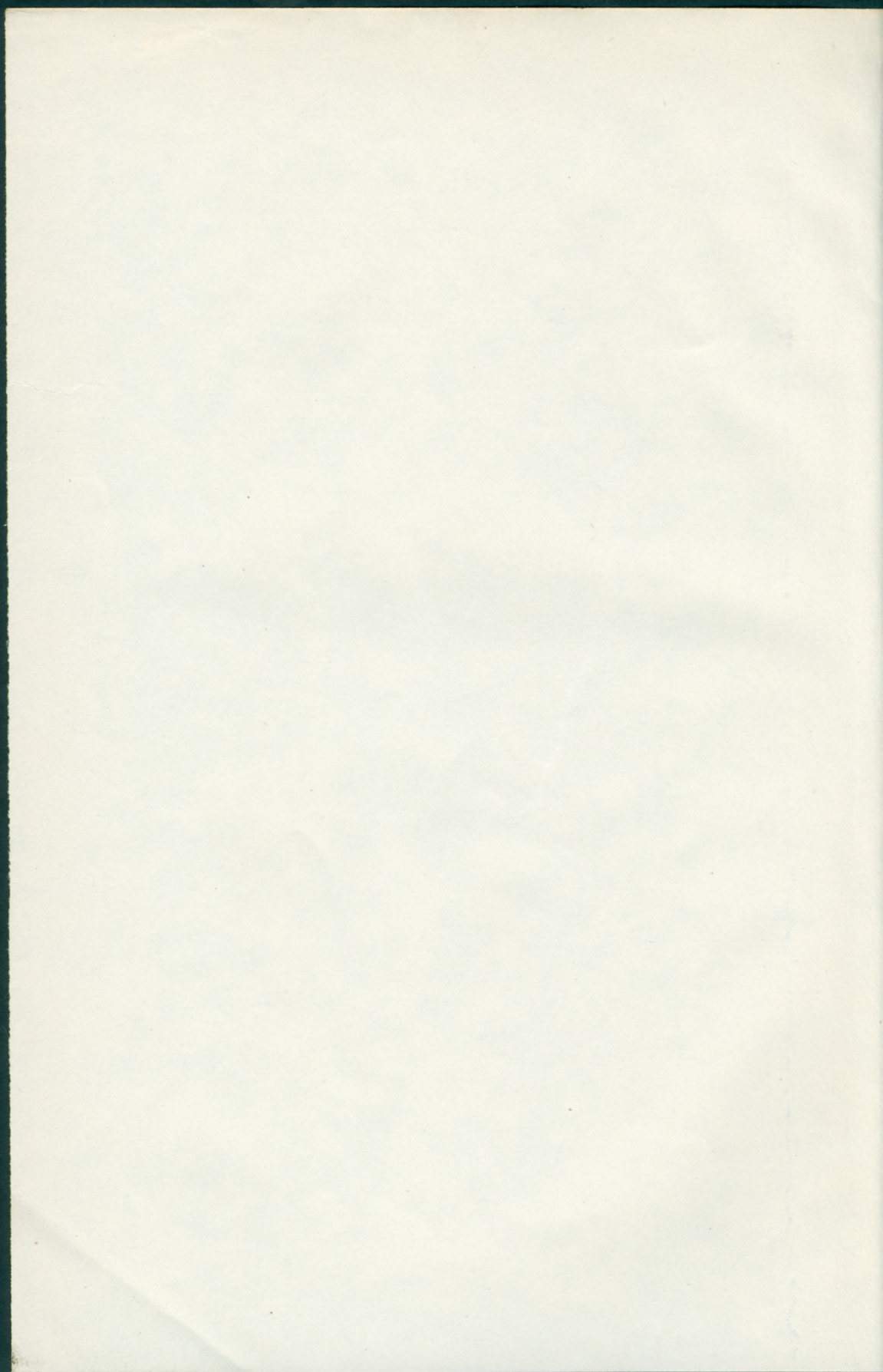
Az utolsó eskü, a II. Ulászló uralkodása alatt kivívott szabadság megerősítése, már a következő kor küzdelmeibe vezet át.

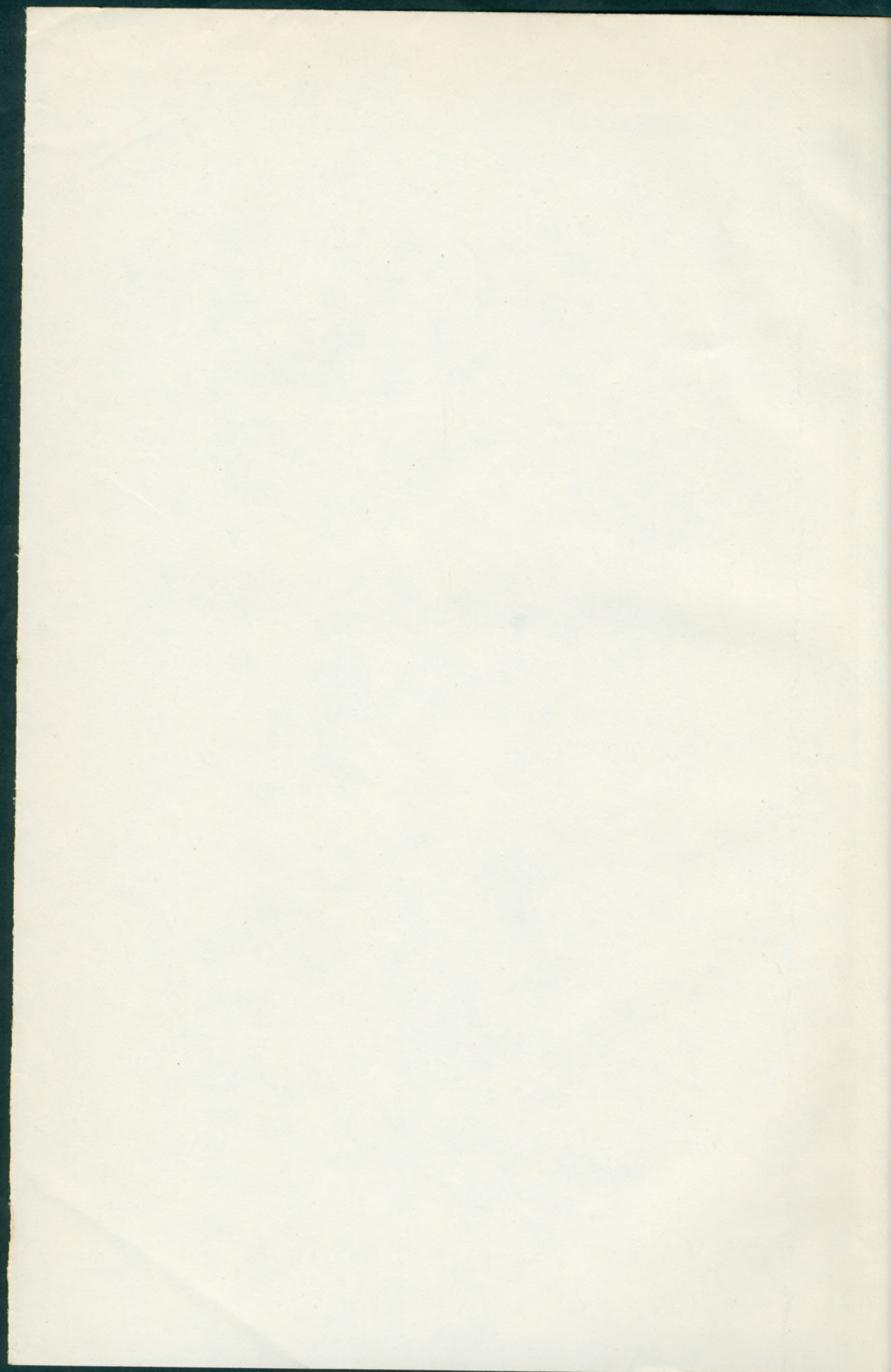

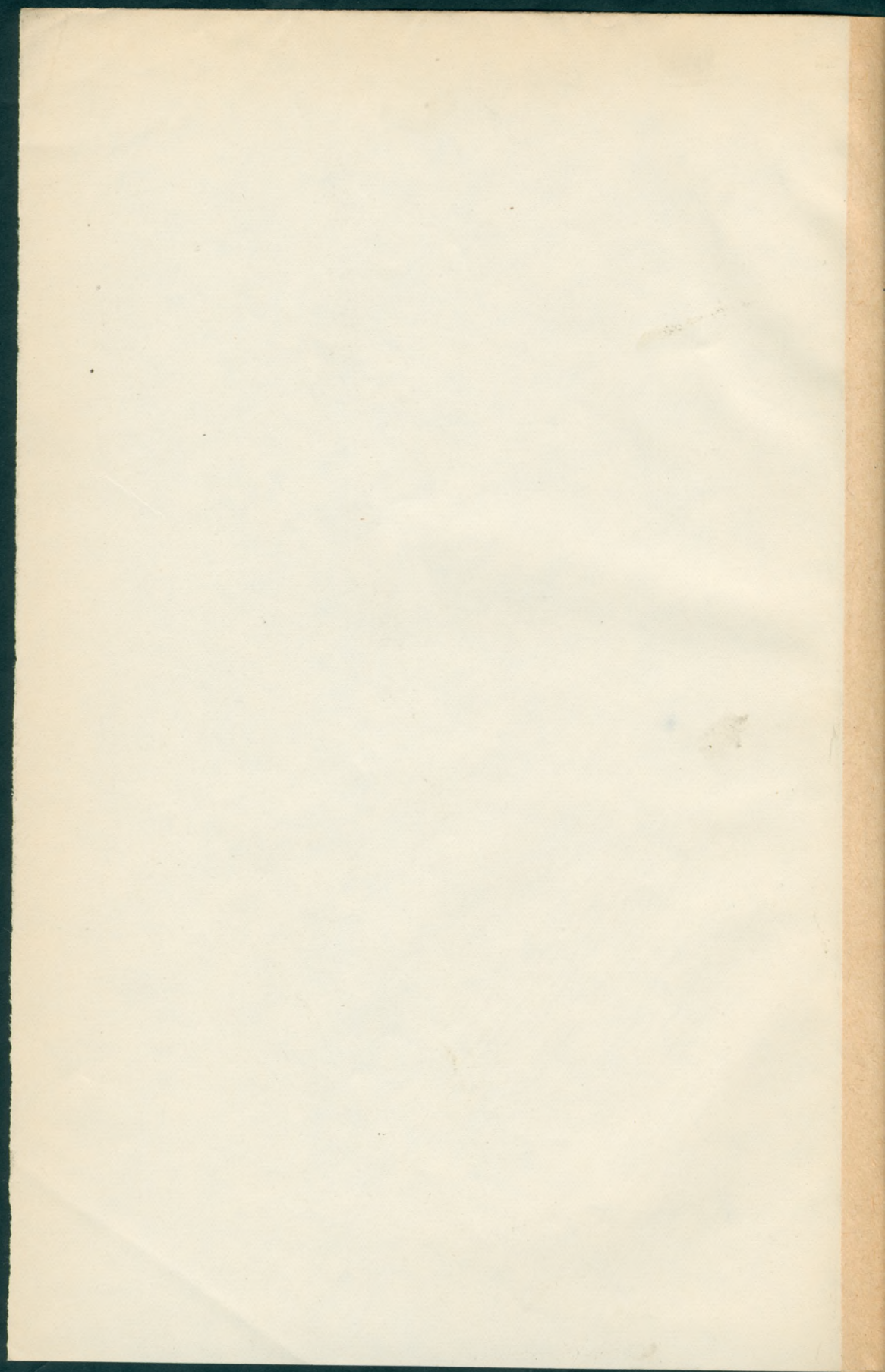

616.346

25799

